Державний архів Харківської області

ХАРКІВСЬКИЙ АРХІВІСТ

№2

2009 р.

Харків

УДК 930.25(477.54)
ББК 79.3 (4 УКР-4ХАР)

Редакційна колегія: Л.М. Момот (головний редактор), Т.В. Іванська (відповідальна за випуск), О.С. Гнезділо, А.Ф. Парамонов, Т.В. Чернявська к.і.н. Л.М. Юдіна.

Схвалено науково-методичною радою ДАХО (протокол № 8 від 23.12.2009 р.)

ЗМІСТ

АРХІВНА СПРАВА ТА ДІЛОВОДСТВО

Людмила Момот Підсумки діяльності Державного архіву Харківської області у II півріччі 2009 року 5

Лариса Юдіна Експертно-перевірна комісія Держархіву Харківської області: результати роботи у 2009 році 18

Тетяна Іванська Проблеми забезпечення збереженості документів у державних архівних установах України на сучасному етапі 23

Анна Алєксєєнко Розв'язання актуальних питань при роботі з НТД в умовах сучасного державного архіву: спільний проект обговорення співробітниками Центрального державного науково-технічного архіву України та Державного архіву Харківської області 30

З ДОСВІДУ РОБОТИ

Ольга Гнезділо Підготовка спільних виставкових проектів Держархіву Харківської області з Центральним державним науково-технічним архівом України, музеями та бібліотеками 33

Тетяна Баннікова Архівний відділ Харківської міськради: з досвіду роботи. 43

Катерина Горінова Нові надходження документів особового походження до Державного архіву Харківської області 47

Ольга Коптєва Веб-сайт Державного архіву Харківської області як форма надання інформаційних послуг громадянам 51

АРХІВІСТИ ХАРКІВЩИНИ

Сергей Куделко Был архивистом по призванию. 56

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Борис Зайцев, Борис Мигаль До історії перших урядових нагород України. 59

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

Андрей Ткаченко Малоизвестные документы о противостоянии харьковской трудовой колонии им. М. Горького и куряжской религиозной общины. 66

Геннадій Штан Невідомий лист Д.П. Пильчикова до М.Д. Пильчикова (знайдений у Центральній науковій бібліотеці ХНУ імені В.Н. Каразіна) 76

Юлія Селевич Фонд Харківської духовної консисторії: аналіз масових джерел (за матеріалами ДАХО). 85

НАУКОВО-ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА СТУДЕНТІВ

Тетяна Осіпова Практика з «архівознавства» як форма творчої співпраці з архівною установою 92

У СВІТІ НОВИН

Ольга Гнезділо Сторінками архівного життя 95

ДО ЮВІЛЕЙНИХ ДАТ

Майя Макарова, Юлія Гунько Перелік основних ювілейних та пам'ятних дат, пов'язаних із Харківщиною, на перше півріччя 2010 року 113

Вітання з професійним святом 118

Відомості про авторів 119

Людмила Момот

Підсумки діяльності Державного архіву Харківської області у II півріччі 2009 року

Діяльність держархіву області упродовж другого півріччя звітного року здійснювалась на виконання завдань, передбачених планом розвитку архівної справи в області на 2009 рік та відповідно до указів Президента України, постанов, розпоряджень та доручень Кабінету Міністрів України, розпоряджень та доручень обласної державної адміністрації, наказів та доручень Держкомітету архівів України, директора держархіву області.

Так, на виконання Указу Президента України від 12 червня 2009 р. № 432/2009 «Про додаткові заходи щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні», доручення Кабінету Міністрів України від 16 червня 2009 р. № 32127/1/1–09 щодо організації виконання вищевказаного Указу Президента України та наказу Держкомархіву України від 26 червня 2009 р. № 111 «Про додаткові заходи щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні», тривали роботи з виявлення, опрацювання та систематизації архівних документів, що висвітлюють причини, перебіг та наслідки Голодомору 1932–1933 років.

На виконання Указу Президента України від 23 січня 2009 р. № 37/2009 «Про розсекречення, оприлюднення та вивчення архівних документів, пов'язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні» та відповідного наказу Держкомархіву України від 04 лютого 2009 р. № 19, тривали роботи з виявлення документів (за звітний період переглянуто більше тисячі справ), складання їх переліків та підготовки добірок ксерокопій документів, наданих у користування Головному управлінню освіти і науки Харківської облдержадміністрації, музеям, школам тощо.

З метою ознайомлення громадськості з розсекреченими документами, пов'язаними з національним визвольним рухом,

співробітниками держархіву області підготовлено статті для розміщення на сторінках харківських газет.

На виконання наказу Держкомархіву України від 21 березня 2008 р. № 49 «Про організацію виявлення унікальних документів НАФ» тривали роботи з виявлення унікальних документів у особливо цінних справах держархіву області.

На виконання наказу Держкомархіву України від 25 квітня 2006 р. № 62 «Про підготовку зведеного каталогу метричних книг, що зберігаються у державних архівах України» завершено роботу зі створення електронної бази даних для каталогу метричних книг, що зберігаються в держархіві області, за конфесіями: православ'я, римо-католицизм, іудаїзм та складено географічний покажчик до них.

На виконання Плану заходів із підготовки та відзначення 65-ї річниці визволення України від фашистських загарбників і Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2008 р. № 1547-р, та наказу Держкомархіву України від 29 січня 2009 р. № 14 «Про участь державних архівних установ у відзначенні 65-ї річниці визволення України від фашистських загарбників і Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років», тривали роботи з виявлення документів, що висвітлюють життя на окупованій території, підпільно-партизанський рух, внесок українського народу в Перемогу у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років, підготовки статей для розміщення у ЗМІ та виставок архівних документів.

До Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років» направлені електронні копії фільтраційних справ колишніх в'язнів концтабору Освенцум (Аушвіц) для використання їх при створенні єдиної електронної бази музейних та архівних документів України, та української національної експозиції «Українці – в'язні Аушвіцу».

На виконання доручення голови Харківської облдержадміністрації від 23.04.2008 №01–25/2743 щодо виконання постанови Кабінету Міністрів України від 11 травня

2006 р. № 614 «Про затвердження Програми впровадження системи управління якістю в органах виконавчої влади», з метою впровадження системи управління якістю у Держархіві Харківської області відповідно до міжнародного стандарту ДСТУ ISO 9001:2009, упродовж 2009 р. здійснено заходи із впровадження системи управління якістю в держархіві області. За умови відповідного фінансування з державного бюджету, у наступному, 2010 р., планується здійснення Державним підприємством «Харківстандартметрологія» сертифікації системи управління якістю в держархіві області.

Упродовж звітного періоду проведено 12 засідань дирекції, на яких розглянуто підсумки роботи держархіву області у 2009 р. та планування роботи на 2010 р.; про стан фінансування держархіву області за обласною програмою підтримки розвитку архівної справи; шляхи вирішення проблеми забезпечення його вільними приміщеннями для розміщення документів НАФ; зміцнення матеріально-технічної бази архіву; про стан роботи щодо контролю за виконанням документів, роботи з кадрами, виконавська та трудова дисципліна; проведення на договірних засадах робіт із науково-технічного впорядкування документів, про антикорупційне законодавство, про результати щорічної оцінки держслужбовців держархіву області, запровадження системи управління якістю тощо.

На виконання річного плану роботи колегії держархіву області у другому півріччі відбулося 3 її засідання, на яких розглянуто 16 запланованих питань, серед яких:

– Про результати контрольних перевірянь діяльності архівних відділів райдержадміністрацій та міськрад області;

– Про роботу ЕПК Держархіву Харківської області;

– Про стан роботи відділу інформації та використання документів із зверненнями громадян;

– Про стан роботи з перевіряння наявності документів в архівних відділах райдержадміністрацій та міськрад області;

– Про заходи щодо забезпечення дотримання правил охорони та праці, пожежної безпеки у держархіві області;

– Про стан роботи щодо розсекречування документів колишнього СРСР у держархіві області;

– Про проведення відділом формування НАФ та діловодства перевіряння стану організації діловодства та збереженості документів НАФ в установах, що перебувають у зоні комплектування Держархіву Харківської області та ін.

На засіданнях колегії держархіву області також заслухано доповіді начальника архівного відділу Великобурлуцької райдержадміністрації Ситник Ю.Ю. (Про виконання програми розвитку архівної справи в архівному відділі Великобурлуцької райдержадміністрації), начальника архівного відділу Балаклійської райдержадміністрації Стрілець Л.М. (Про стан роботи зі зверненнями громадян в Архівному відділі Балаклійської райдержадміністрації), відповідальну за архів Харківської обласної ради Філеву О.О. (Про стан організації діловодства та збереженості документів НАФ), відповідальну за архів Головного управління житлово-комунального господарства та розвитку інфраструктури Харківської облдержадміністрації Кудрявцеву О.М. (Про стан організації діловодства та збереженості документів НАФ), начальника Управління державної служби України в Харківської області Миха О.В. (Про прийняття Верховною Радою України у червні 2009 р. пакету антикорупційних законів, які набирають чинності з 01 січня 2010 р.).

Значна увага приділялася роботі з архівними відділами РДА області. Згідно із затвердженим планом, здійснено 12 перевірянь роботи архівних відділів райдержадміністрацій та міськрад області, з яких 7 – тематичні (Богодухівський, Куп'янський, Лозівський, Печенізький, Сахновщинський, Шевченківський райони та м. Лозова), 5 – контрольні (Балаклійський, Дергачівський, Зміївський, Куп'янський райони та м. Куп'янськ).

Для працівників місцевих архівних установ упродовж поточного року держархівом області організовано та проведено 2 семінари, а саме:

– чотирьохденний семінар з підвищення кваліфікації для начальників та працівників архівних відділів райдержадміністрацій та міськрад області, на якому розглянуто питання про організацію роботи місцевих архівних установ з обліковими документами, формування НАФ, виконання архівних довідок за зверненнями громадян тощо;

– дводенний семінар для начальників архівних відділів райдержадміністрацій та міськрад області з питань організації роботи місцевих архівних установ з перевіряння наявності справ документів, надання платних послуг, роботи ЕК та ін.

У рамках роботи семінарів прочитано 3 лекції та проведено 2 практичних заняття.

З метою підвищення фахового рівня співробітників, які працюють з документами на підприємствах, в установах та організаціях, держархів області провів семінар з питань архівної справи та діловодства на платній основі.

Крім того, спеціалісти держархіву області залучалися до участі у семінарах з підвищення кваліфікації за межами держархіву області.

Для Державного підприємства «Південна залізниця», у рамках семінару, ним організованому, начальником відділу держархіву області Михасенко Л.О. прочитана лекція про складання номенклатури справ.

На запрошення компанії «Агротрейд» проведено семінарські заняття з підвищення кваліфікації для працівників діловодних служб та архівних підрозділів компанії.

Упродовж звітного року співробітники держархіву області брали також активну участь у конференціях та круглих столах з різних питань.

Так, у другому півріччі 2009 року архівісти приймали участь у науково-практичній конференції молодих вчених «Слобожанщина і її культурна спадщина», що проходила у Харківському національному університеті ім. В.Н. Каразіна, з доповідями «Документи Державного архіву Харківської області як джерело історії садибо-паркового ансамблю с. Шарівка» та «Документи про представників Харківської

архітектурної школи (кін. XIX – 20-ті рр. XX ст.) у фондах Державного архіву Харківської області» виступили начальник відділу Гнезділо О.С. та провідний методист держархіву області Сафонова О.В.

Під час відкритої дискусії у формі круглого столу за темою: «Збереження культурної спадщини в інформаційному суспільстві. Слово архівістів», що відбулася 15 грудня 2009 р. у рамках заходів з нагоди 40-річчя ЦДНТА України, з доповідями «Підготовка спільних виставкових проектів Держархіву Харківської області з ЦДНТА України, музеями та бібліотеками», «Проблеми формування та комплектування Національного архівного фонду України на сучасному етапі розвитку країни», «Більше уваги забезпеченню збереженості документів» відповідно виступили начальник відділу організації та координації архівної справи держархіву області Гнезділо О.С., начальник відділу формування НАФ та діловодства Михасенко Л.О. та начальник відділу забезпечення збереженості документів Іванська Т.В.

У листопаді звітного року держархівом області проведено читацьку конференцію з питань вивчення документів, пов'язаних із політичними репресіями та голодоморами в Україні, у роботі якої взяли участь науковці, краєзнавці, представники музеїв та бібліотек, члени Редакційно-видавничої групи Харківського тому серії «Реабілітовані історією», співробітники держархіву області.

Першочергова увага, як і раніше, приділялась питанню забезпечення гарантованого зберігання документів держархіву області. На виконання наказів Держкомархіву України від 28.04.2005 № 53 «Про додаткові заходи щодо посилення збереженості документів Національного архівного фонду», від 26.03.2007 № 39 «З оголошенням рішення колегії Держкомархіву від 13 березня 2007 р. «Про заходи щодо відновлення та збереження документів Національного архівного фонду, що постраждали внаслідок пожежі в Кам'янець-Подільському міському архіві» та від 23.01.2008 № 14 «Про додаткові заходи щодо посилення збереження архівних

документів», здійснювався належний контроль за охоронним та протипожежним режимами зберігання документів в архівних приміщеннях, дотриманням вимог щодо порядку доступу до архівосховищ, їх опечатування тощо.

Здійснювався постійний контроль за своєчасним поверненням справ, виданих за межі архіву. Акти та книги реєстрації видачі справ у тимчасове користування оформлювалися згідно з вимогами Основних правил роботи державних архівів України.

Тривали роботи з реставрації документів. Здійснено реставрацію 11 146 аркушів документів фондів дорадянського періоду, що на 30% перебільшило річні планові показники.

На виконання наказу Держкомархіву України від 15 грудня 2008 р. № 247 «Про підготовку Програми здійснення контролю за наявністю, станом і рухом документів НАФ та таких, що підлягають включенню до нього, на 2009–2019 роки» розроблено відповідний план заходів, згідно з яким у 2009 р. держархівом області здійснено перевіряння наявності та фізичного стану 10 фондів загальною кількістю 72 338 справ на паперовій основі, облікових документів (5 792 справ фондів та 7595 описів).

Завершено роботу з перевіряння наявності та контролю технічного стану кінодокументів, що зберігає держархів області. Перевірено 195 296 м. плівки (735 од. зб.) на фільмоперевірочному столі з метою виявлення дефектів, на які складено акти технічного стану.

Під постійним контролем працівників архіву перебуває організація зберігання документів в архівних підрозділах підприємств, установ і організацій. Тільки у другому півріччі здійснено 20 комплексних, 20 тематичних перевірянь стану забезпечення збереженості документів НАФ, 30 тематичних перевірянь стану забезпечення збереженості науково-дослідної документації та 10 контрольних перевірянь роботи архівних підрозділів та служб діловодства установ, підприємств і організацій списків №№ 1 та 2.

Держархів області не тільки зберігає документи НАФ, а й активно їх використовує.

Протягом 2009 р. держархів області активно взаємодіяв із ЗМІ. Працівниками держархіву області підготовлено статті, присвячені ювілеям видатних особистостей, Перемозі у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр. та відзначенню 65-ї річниці визволення України від фашистських загарбників, подіям Української революції 1917–1921 років на Харківщині, політичним репресіям, запитам фізичних та юридичних осіб, діяльності державних архівних установ.

Тематика радіо- та телепередач була присвячена подальшій роботі держархіву області в напрямі вшанування пам'яті жертв голодоморів 1932–1933 рр., створення цифрових копій документів генеалогічного характеру та використання їх користувачами в читальних залах архіву, діяльності держархіву області тощо.

Так, у другому півріччі працівниками архіву підготовлено 6 статей, які опубліковані в місцевих газетах, а саме:

– газета «Слобідський край»:

«Таке солодке слово «Свобода» (нариси до історії селянського повстанського руху на Харківщині у 20-х роках XX ст.), 30 вересня 2009 р., № 113–114;

«Де і як можна отримати відомості про репресованих у 1930–1940 роки», 5 грудня 2009 р., № 142;

– газета «Главное»:

«Забуте ім'я козацького роду» (про долю полковника армії УНР М.Гоголь-Яновського), 8 серпня 2009 р., №32(112);

«Харківщина при Скоропадському. Нащадок роду Гоголів та фундатор українського війська», 5 вересня 2009 р., №36(116);

«Роки поневолення» (про примусову депортацію у роки Другої світової війни), 24 жовтня 2009 р. №43(123);

25 липня 2009 р., №30–31(110–111) опубліковано інтерв'ю директора держархіву області під назвою «Его величество Госархив».

Журналісту газети «Главное» надано інформацію для підготовки статті до Дня Державного Прапора, яку опубліковано 22 серпня 2009 р., №34(114).

Крім того, співробітниками держархіву області підготовлені статті до власного науково-інформаційного вісника «Харківський архівіст», 2009 р., які інформують читача про набутий досвід роботи держархіву області в різних напрямах його діяльності, нові надходження документів тощо.

Держархів області також активно співпрацював із журналістами місцевих телеканалів.

Директор держархіву області Момот Л.М. надала інтерв'ю журналістам Харківського обласного радіо про продовження роботи з вивчення документів про Голодомори в Україні та прийом документів, які містять інформацію про Голодомор 1932–1933 рр., на зберігання до держархіву області. Інтерв'ю транслювалося у прямому ефірі 20 липня 2009 р. Також Момот Л.М. взяла участь у передачі місцевого телеканалу «Фора» – «Віддзеркалення», в якій у прямому ефірі відповіла на запитання ведучого передачі про діяльність держархіву області (трансляція відбулася 13 серпня 2009 р.); у прес-конференції, присвяченій виявленню у Харківському бюро судово-медичної експертизи книг реєстрації смертей за 1928–1935 рр. (трансляція велася у прямому ефірі на каналі Харківського обласного телебачення 14 серпня 2009 р.); у передачі місцевого телеканалу «Фора» – «Прес-центр майдан Свободи», присвяченій вшануванню пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр. (трансляція велася у прямому ефірі 24 листопада 2009 р.).

Начальник відділу організації та координації архівної справи держархіву області Гнезділо О.С. взяла участь у телепередачі, присвяченій відзначенню Дня програміста. Сюжет, у якому йшлося про впровадження ІТ-технологій у Державному архіві Харківської області, транслювався на харківському телеканалі «Фора».

Одним із популярних видів використання документів НАФ в архіві є організація тематичних виставок.

Упродовж другого півріччя архівістами підготовлено та проведено 10 виставок архівних документів за наступними темами:

– «Харків окупований» (до 70-річчя від часу початку Другої світової війни та 66-річчя визволення Харкова від німецько-фашистських загарбників);

– «О.П. Довженко і Харків» (до 115-річчя від дня народження О.П. Довженка);

– «П.А. Грабовський – український поет, публіцист, демократ»;

– «Сторінки історії українського державотворення» (до 90-річчя Української революції 1917–1921 рр.);

– «Вони кували перемогу в тилу» – ветеранам та громадянам похилого віку присвячується (до дня визволення України від німецько-фашистських загарбників);

– «Сторінки архівного життя» та ін.

У рамках читацької конференції з питань вивчення документів, пов'язаних із політичними репресіями та голодоморами в Україні, що проводилась держархівом області 20 листопада 2009 р., працювала виставка архівних документів «Харків: трагічні сторінки Голодомору 1932–1933 років».

Одну виставку, про історію Шарівського палацо-паркового комплексу (Богодухівський район Харківської області), розміщено в режимі on-line на веб-сайті держархіву області. На цьому ж сайті подано переліки архівних документів до усіх виставок, підготовлених співробітниками держархіву області за документами, що він зберігає.

Крім того, підготовлені виставки за документами архівів України, що надійшли від Держкомархіву України в електронному вигляді, та частково, із залученням архівних документів держархіву області.

У листопаді поточного року віце-президент Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) пан Мевлют Чавушоглу, у ході робочого візиту до України, з метою зібрання інформації про Голодомор 1932–1933 років в Україні для підготовки доповіді ПАРЄ на тему: «Необхідність міжнародного

засудження Голодомору в Україні у 1932–1933 роках – 75-а річниця масового голоду на території колишнього СРСР», працював у Харкові і завітав до Держархіву Харківської області. Директор архіву Момот Л.М. для ознайомлення надала пану Чавушоглу понад 100 архівних справ, що містять виявлені останнім часом документи про Голодомор 1932–1933 років на Харківщині та ксерокопії окремих документів.

Документи НАФ, що зберігаються в архіві, пропагуються також через проведення екскурсій та лекцій.

Традиційно у держархіві області проводилися оглядові екскурсії для студентів трьох харківських ВНЗів та Харківського училища культури, у ході яких відбулося ознайомлення з історією, складом документів, основними напрямами діяльності держархіву області.

Працівниками архіву прочитано 2 лекції про Голодомор 1932–1933 рр. на Харківщині: для студентів III курсу історичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна та для студентів III курсу спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського.

Лекції супроводжувалися демонстрацією оригіналів документів з даної тематики, виявлених 2009 р.

Одним з надзвичайно важливих напрямів роботи архівних установ є виконання запитів від громадян соціально-правового характеру різноманітної тематики: про участь у відбудовчих роботах у роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., про вивезення до Німеччини, проживання на окупованій території, обрання депутатами, підтвердження трудового стажу та розміру заробітної плати, розкуркулення, репресії, підтвердження майнових прав на землю та нерухоме майно, навчання тощо. Переважали запити про підтвердження майнових прав на землю та нерухоме майно, підтвердження трудового стажу та розміру заробітної плати. Їх кількість становила близько 79%.

На 2010 рік прогнозується збільшення саме цієї групи запитів, і, перш за все, запитів про підтвердження майнових прав на землю.

Надходили також запити генеалогічного характеру, всього 79, з яких 47 – від іноземних громадян.

Крім того, за генеалогічною тематикою працювало 45 дослідників у читальних залах архіву.

З метою покращення роботи із зверненнями громадян, вчасного інформування їх в питаннях, що стосуються забезпечення їх соціальних гарантій, держархів області взаємодіє із ЗМІ. На сторінках місцевих газет періодично публікуються статті співробітників держархіву області, у яких висвітлюються актуальні питання. У 2009 р. підготовлені та опубліковані в газеті «Слобідський край» наступні статті: «Якщо вам потрібна довідка» (№39–40 від 8 квітня 2009 р.) та «Де і як можна отримати відомості про репресованих у 1930–1940 роки» (№142 від 5 грудня 2009 р.).

Протягом 2009 р. до Держархіву Харківської області надійшло 367 запитів щодо підтвердження трудового стажу для призначення пенсій на пільгових умовах або за вислугу років, 876 запитів про заробітну плату, в тому числі і від іноземних громадян.

Для прийому громадян в держархіві області встановлені прийомні дні, коли громадяни можуть безпосередньо подати заяву або отримати кваліфіковану консультацію. Деякі консультації надаються в телефонному режимі. У громадян похилого віку, інвалідів та тих, хто приїхав здалека, заяви приймаються і поза прийомні дні, та надаються консультації. У разі необхідності громадяни можуть звернутися до начальника відділу, заступників директора, директора архіву. В держархіві області затверджено графік прийому громадян керівництвом архіву. Усі запити знаходяться на контролі у керівництва архіву.

У держархіві області запроваджена комп'ютерна реєстрація звернень громадян, що сприяє прискоренню їх реєстрації, оперативному пошуку необхідного запиту та інформації щодо його виконання.

Також запроваджено Класифікатор звернень громадян, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 858.

У вестибюлях обох приміщень держархіву області на стендах розміщена інформація для відвідувачів: про час роботи архіву, стола довідок, платні послуги, графік і часи особистого прийому громадян керівництвом архіву, зразки документів, необхідних для одержання послуг тощо. Стенди постійно оновлюються.

Інформація щодо роботи із зверненнями громадян розміщена і на сайті держархіву області: адреси архівних установ, організацій, до яких необхідно звертатися з того чи іншого питання, зразки заяв, строки виконання запитів, про надання безкоштовних послуг тощо.

Підводячи підсумки роботи архівістів у II півріччі 2009 р., можна констатувати, що держархівом області забезпечується реалізація державної політики в сфері архівної справи, створюються належні умови для збереження та популяризації документального багатства Слобожанщини.

Лариса Юдіна

Експертно-перевірна комісія Держархіву Харківської області: результати роботи у 2009 році

Утворена для розгляду методичних та практичних питань, пов'язаних з експертизою цінності документів, внесенням їх до Національного архівного фонду (далі – НАФ) або вилученням документів із нього, здійснення організаційно-методичного керівництва діяльністю експертних комісій (далі – ЕК) архівних відділів райдержадміністрацій та міськрад, а також ЕК державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, релігійних організацій, фондовозакупівельних комісій музеїв, що перебувають у державній чи комунальній власності, експертно-оціночних комісій бібліотек, що перебувають у державній чи комунальній власності, експертно-перевірна комісія (далі – ЕПК) Держархіву Харківської області (ДАХО) відіграє важливу державну функцію – слугує формуванню єдиного цілісного комплексу документного надбання української нації – НАФ.

Її діяльність упродовж 2009 р. здійснювалась відповідно до Положення про ЕПК ДАХО та на виконання плану роботи ЕПК на 2009 рік.

У 2009 р. проведено 11 засідань ЕПК, на яких розглянуто питання схвалення описів управлінської документації, погодження номенклатур справ, описів справ з особового складу, положень про ЕК та архівні підрозділи (архіви), актів про вилучення для знищення документів, не внесених до НАФ, установ, підприємств та організацій міста й області; погодження строків зберігання документів, не передбачених діючими переліками типових документів; визначення категорій фондів, що надійшли до держархіву області; про стан науково-технічного впорядкування документів на підприємствах, в організаціях та установах; перегляд анотованого переліку унікальних документів, що зберігає держархів області, проведення грошової

оцінки унікальних документів; введення та виведення зі списку № 1 юридичних осіб – джерел формування НАФ, що передають документи на постійне зберігання до держархіву області тощо.

Засідання ЕПК Держархіву Харківської області

На засіданнях комісії заслухано представників 10 установ-фондоутворювачів із питань стану забезпечення збереженості документів та ведення діловодства: завідуючу архівом ВАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе» Болдир Л.А., завідуючу архівом ВАТ «Реал банк» Сідак Т.М., відповідальну за архів Головного управління агропромислового розвитку Харківської облдержадміністрації Кравченко О.С., відповідальну за архів Управління містобудування та архітектури Підлісну О.М., відповідального за архів Управління культури та туризму Харківської облдержадміністрації Кузнєцова В.В., завідуючу сектором архіву Статутного територіального галузевого об'єднання «Південна залізниця» Луніну Н.В., завідуючу архівом Державного підприємства завод «Електроважмаш» Колеснікову А.І. та її заступника

Горобченко Н.П., завідуючу архівом Управління капітального будівництва Омельченко Л.М., відповідального за архів Головного управління промисловості, транспорту і зв'язку Харківської облдержадміністрації Буракова В.В., завідуючу архівом Харківської митниці Михайлову Г.Ю. За наданою ними інформацією прийнято відповідні рішення.

З доповіддю про роботу архіву Головного управління промисловості, транспорту і зв'язку Харківської облдержадміністрації виступає відповідальний за архів Бураков В.В.

У роботі ЕПК у 2009 р. також взяла участь начальник архівного відділу Коломацької райдержадміністрації Дубінка Л.Г. з розгляду питання щодо фондування книг обліку трудового стажу і заробітку колгоспників, виявлених при проведенні науково-технічного впорядкування документів Товариства з обмеженою відповідальністю «Фікс».

На засіданні ЕПК заслухано члена ЕПК, заступника начальника відділу організації та координації архівної справи Мирошниченко Н.Б., з питання про роботу з джерелами формування НАФ ЕК архівних відділів Борівської райдержадміністрації та Лозівської міськради Харківської області. За підсумками розглянутого питання офіційно поінформовано керівництво Борівської райдержадміністрації та Лозівської міськради.

На виконання доручення Держкомархіву України переглянуто раніше укладений анотований перелік унікальних документів НАФ, що зберігаються в Держархіві Харківської області, який разом із результатами грошової оцінки унікальних документів направлено на розгляд та погодження ЦЕПК Держкомархіву України.

За підсумками роботи у 2009 р. відділу обліку та довідкового апарату з виявлення унікальних документів, на розгляд комісії представлено справу, яку за рішенням ЕПК внесено до анотованого переліку унікальних документів.

Рішенням ЕПК фондам, утвореним за документами, що надійшли на державне зберігання до держархіву області у 2009 р. (ф.Р–6534, Колекція документів про учасників бойових дій на території інших держав у 1962–1989 рр.; ф.Р–6535, Харківський обласний фонд соціального захисту ветеранів Великої Вітчизняної війни; ф.Р–6536, Божко Юрій Григорович (фонд особового походження); ф.Р–6537, Судова медична експертиза; ф. 1037, Полтавська духовна консисторія за 1868–1920 рр.), присвоєно 3-ю категорію.

У 2009 р. на засіданнях комісії розглянуто листи, що надійшли від 64-х установ, підприємств та організацій, із проханням погодити строки зберігання документів, не передбачених діючими переліками. Прийнято рішення по 454 документам, про які поінформовано заявників. ЕПК держархіву області, у разі виникнення ускладнень з погодженням термінів зберігання документів, не передбачених діючими переліками, запрошує на засідання представників

установ, підприємств та організацій для спільного обговорення вищеозначеного питання.

Водночас до Держкомархіву України підготовлено та направлено звернення з пропозиціями розглянути можливість повернення ЕК установ, підприємств та організацій повноважень щодо остаточного прийняття ними рішення про погодження строків зберігання документів, не передбачених діючими переліками, попередньо узгодивши ці строки з відповідними міністерствами та відомствами.

За рекомендацією ЕПК держархіву області, з метою полегшення роботи зі складання номенклатур справ, Головним управлінням Державного казначейства України у Харківській області спільно з відділом формування НАФ та діловодства держархіву області розроблено Примірну номенклатуру справ управлінь Державного казначейства у районах, містах Харківської області та районах м. Харків, яку погоджено та рекомендовано підвідомчій мережі Головного управління Державного казначейства України у Харківській області при складанні індивідуальних номенклатур справ.

Упродовж 2009 р. на засіданнях комісії також розглянуто питання про якість проведення науково-технічного впорядкування документів «Харківобленерго», Харківської обласної ради та ВАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»; про стан упорядкування документів НАФ юридичних осіб – джерел формування НАФ за підсумками 2009 року.

Членами ЕПК упродовж 2009 р. надавалась постійна методична допомога представникам підприємств, установ та організацій з питань, що належать до їх компетенції.

Тетяна Іванська

Проблеми забезпечення збереженості документів у державних архівних установах України на сучасному етапі

Архівна справа є важливою складовою інформаційної та культурної сфери життєдіяльності суспільства, що охоплює наукові, організаційні, правові, технологічні, економічні та інші питання, пов'язані з нагромадженням, обліком, зберіганням юридичними і фізичними особами архівних документів та використанням відомостей, що в них містяться.

Забезпечення збереженості документів Національного архівного фонду (далі – НАФ) стає чи не найважливішою суспільною функцією архівів, однією з найактуальніших проблем у діяльності архівних установ.

Для архівів – зберігачів минулого – вона є на сьогодні ще й найскладнішою проблемою: зберегти культурно – історичну різноманітність видів і форм документів, створених людиною; зберегти від руйнівного подиху часу; спрямувати документальні потоки знань в єдине інформаційне поле сучасного суспільства.

Складність проблеми полягає в тому, що ніхто і ніколи не створював документи спеціально для «довічного» зберігання. З плином часу папір старіє, тобто втрачає початковий рівень показників якості, аж до повного руйнування.

Старіння – необоротне змінення якості матеріалів і виробів при їх зберіганні та використанні. Старіння документів в архівних умовах відбувається, частіше за все, як змішаний процес при одночасній дії декількох активних факторів: світла, температури, вологості повітря, біологічних шкідників, фізичних навантажень, різких змін умов середовища та інше. Найважливіший з них – так званий "внутрішній фактор" – сукупність матеріалів і речовин, що входять до складу паперу [1, с.24].

Завдання архівних установ — довести до мінімума дію активних факторів, зменшити швидкість старіння, забезпечити документу максимально тривале життя (довговічність).

Сучасні вимоги до повного збереження архівних документів знайшли своє відображення в Законі України «Про Національний архівний фонд і архівні установи»; Галузевому стандарті України 55.001 – 98 Документи з паперовими носіями. Правила зберігання Національного архівного фонду; Положенні про умови зберігання архівних документів; Основних правилах роботи державних архівів України тощо.

Забезпечення збереженості документів полягає у створенні і дотриманні оптимальних умов та режимів зберігання і організації заходів щодо зберігання документів з метою підтримання у часі фізико-хімічних характеристик їх матеріальної основи, забезпечення цілісності документальних комплексів і запобігання втратам документів. Іншими словами, це комплекс взаємозв'язаних робіт із створення оптимальних умов зберігання документів, забезпечення їхньої фізичної збереженості, створення страхового фонду та фонду використання копій особливо цінних і унікальних документів [2, с.130–131] .

Створення оптимальних умов зберігання документів передбачає будівництво нових архівних споруд, проведення реконструкції, капітального та поточного ремонту існуючих приміщень; обладнання архівосховищ стелажами, шафами, сейфами, засобами тушіння пожеж, охоронною та протипожежною сигналізацією, вентиляційним обладнанням, кондиціонерами та іншими технічними засобами [2, с.130].

Архів може виконувати функції зберігання і використання документів лише за наявності матеріально-технічної бази – будівлі, комплексу приміщень функціонального призначення, засобів зберігання і технічного забезпечення архівних робіт. Вирішенню певного кола нагальних проблем щодо зміцнення матеріально-технічної бази державних архівних установ сприяло виконання заходів, передбачених розпорядженням Президента України від 13 квітня 2005 року № 957/2005–рп

«Про невідкладні заходи щодо збереження національних архівних цінностей України», Державної програми розвитку архівної справи на 2006–2010 роки та регіональних програм.

Минулого року, за Основними підсумками діяльності державних архівних установ України у 2008 році, опублікованими Державним комітетом архівів України 2009 року, архівні установи активізували зусилля, спрямовані на створення і підтримання умов надійного довговічного зберігання документів НАФ. Здійснювалася робота з ремонту приміщень у 150 архівних установах. У ЦДАВО, ЦДАГО, ЦДІАЛ, ЦДКФФА, ЦДНТАУ, ЦДАМЛМ, Держархіві в Автономній республіці Крим, держархівах Вінницької, Волинської, Закарпатської, Запорізької, Київської, Кіровоградської, Миколаївської, Полтавської, Рівненської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернігівської областей, м. Києва відремонтовано понад 9,4 тис. кв. м. площ сховищ, робочих кімнат, фасадів і покрівель архівних будівель, що на 30% більше, ніж у 2007 році. Проводилися ремонтні роботи в архівних відділах райдержадміністрацій і міських рад. Упродовж року в 135 установах цієї ланки було відремонтовано 9304 кв.м. Триває реконструкція комплексу споруд центральних державних архівів у Києві [3, с.5].

Певну увагу було приділено питанням, пов'язаним із поліпшенням умов зберігання документів у Державному архіві Харківської області. Задля чого ним було орендовано додаткове приміщення площею 50 кв.м. Це, звичайно, не вирішило повністю проблему держархіву області, що полягає у відсутності вільних площ для архівосховищ. Але стало першим кроком керівництва архіву на шляху до створення оптимальних умов зберігання документів НАФ.

Згідно з даними Держкомархіву, збільшилася протяжність стелажних полиць в архівосховищах державних архівів Івано-Франківської, Одеської, Харківської, Хмельницької, Чернівецької областей та 121 архівному відділі райдержадміністрацій і міських рад на 13151,03 пог.м. [3, с.6]

Низький загальний рівень захищеності архівних будівель і сховищ, послаблення контролю за дотриманням нормативних вимог до організації охоронного режиму уможливлюють безконтрольний доступ до архівних документів. Щоб запобігти таким діям, державні архіви встановлюють охоронну сигналізацію, систему доступу до приміщень та відеоспостереження, забезпечують охорону приміщень постами позавідомчої охорони. 2008 року охоронну сигналізацію встановлено в ЦДНТА, держархівах Вінницької, Запорізької, Рівненської, Харківської, Хмельницької, Чернівецької областей, м. Київ [3, с.6]. Державний архів Харківської області забезпечено постами позавідомчої охорони. У будівлі № 2 встановлено систему контролю доступу до приміщень.

Експлуатація архівних будівель повинна здійснюватися з урахуванням вимог пожежної безпеки згідно з діючими нормативними документами, у тому числі з пожежної безпеки в державних архівних установах. З метою посилення пожежної безпеки у державних архівах всіх рівнів спільно з органами протипожежного нагляду проведено перевірки протипожежного стану приміщень, архівосховищ, технічного стану електромереж та електроустаткування, розроблено додаткові плани заходів з посилення пожежної безпеки. Посилено контроль за дотриманням правил пожежної безпеки. Протягом 2008 року сучасною пожежною сигналізацією було обладнано ЦДІАК і 5 держархівів області – Львівський, Одеський, Харківський, Хмельницький, Чернівецький [3, с.6]. У деяких архівах відремонтовано та модифіковано сигналізацію, яка вже існувала.

Незважаючи на позитивні зрушення, наявність аварійних архівних споруд, технічна зношеність і моральна застарілість інженерних мереж і комунікацій архівних будівель може спричинити виникнення надзвичайних ситуацій із трагічними наслідками, призвести до масової втрати архівних документів. Залишаються невирішеними питання матеріально-технічного оснащення державних архівів, забезпечення їх придатними для зберігання документів приміщеннями.

Не завершено будівництво державних архівів Київської, Тернопільської областей і м. Севастополь. Невизначеним залишається становище держархівів центрального та обласного підпорядкування, які розміщуються в колишніх культових спорудах, або приміщеннях, що є власністю релігійних чи інших організацій. Триває процес повернення цим організаціям будівель, а рішення місцевих органів влади щодо надання архівам інших приміщень замість тих, що передаються, на практиці не реалізовуються [3, с.9]. Не зважаючи на розпорядження Президента України від 13 квітня 2005 року № 957/2005-рп «Про невідкладні заходи щодо збереження національних архівних цінностей України», до сьогодні не є вирішеним питання щодо переміщення фондів держархівів Харківської та Одеської областей з аварійних будівель.

Сучасна ситуація характеризується стрімким нарощуванням обсягів документації, що спричинено кардинальними соціально-економічними реформами. Процес реорганізації та ліквідації державних установ та організацій потребує від архівів приймання на державне зберігання документів цих установ. Нагальною є потреба розширення площ архівосховищ шляхом будівництва нових приміщень, або виділення й пристосування наявних вільних будівель. Деякі державні архіви, як ЦДІАК, ЦДІАЛ, держархіви Харківської, Київської, Полтавської та інших областей і міст на сьогодні не мають більше можливості для приймання документів на зберігання. Ще 10 архівів заповнені на 90–99%. Кількість державних архівів, які вичерпали резерви площ для комплектування документами або впритул наблизилися до граничної межі, щороку збільшується [3, с.9]. Відсутність вільних площ не дозволить проводити комплектування архівів документами.

Серед інших першочергових проблем – обладнання архівосховищ системами вентиляції і кондиціювання повітря. У всіх архівах, де відсутні системи кондиціювання, є труднощі з підтримуванням температурно-вологісного режиму зберігання документів. Недотримання температурно-вологісного режиму в сховищах і особливо різкі коливання цих двох показників

– основна причина виникнення осередків плісняви та інших мікроорганізмів, які ушкоджують документи.

Як наслідок цього, останнім часом все більшої ваги набуває потреба біозахисту документів і засобів їх зберігання, а також відновлення документів із біоураженнями, виникнення яких зумовлюються порушеннями температурно-вологісного режиму в сховищах. Так, у рішенні колегії Держкомархіву від 22 вересня 2009 року "Про посилення пожежної і охоронної безпеки архівних приміщень та забезпечення надійності експлуатації інженерних мереж та комунікацій", зазначено, що у 10 державних архівах виявлено 11217 біоуражених справ.

Невідкладного вирішення потребує і питання збереження найціннішої частини НАФ шляхом відтворення документів на іншій основі з метою фізичного видалення оригіналів із сфери використання та збереження цінної документної інформації на випадок втрати або пошкодження оригіналів документів. Для цього необхідно відновити діяльність лабораторій з виготовлення мікрофільмів страхового фонду, оснастивши їх відповідним сучасним обладнанням і матеріалами. 2008 року, за Основними підсумками діяльності архівних установ України, було придбано обладнання для мікрофільмування у ЦДІАЛ і ЦДНТА. Держархівом Черкаської області придбано мікрофільмуючу камеру та обладнання, яке забезпечує контроль поля зору камери, автоматичну експозицію, функцію цифрового лічильника [3, с.8].

З огляду на зазначене, випливають і ті завдання, що стоять перед архівними установами в галузі забезпечення збереженості документів. У складних умовах зусиллями колективів архівів за підтримки центральних і місцевих органів влади останнім часом вжито чимало заходів щодо забезпечення збереженості документів. Однак, без вирішення державою питання фінансового і матеріально-технічного оснащення державних архівів, забезпечення їх придатними для зберігання документів приміщеннями, архівні установи не зможуть забезпечити збереженість документів у повному обсязі та з необхідною оперативністю.

Література

1. Привалов В.Ф. Обеспечение сохранности архивных документов на бумажной основе: Методическое пособие/ Росархив. ВНИИДАД.– М., 2003.–112с.

2. Основні правила роботи державних архівів України. – К., 2004. – 335с.

3. Основні підсумки діяльності державних архівних установ України у 2008 році.– К., 2009. – 45с.

Анна Алєксєєнко

Розв'язання актуальних питань при роботі з НТД в умовах сучасного державного архіву: спільний проект обговорення співробітниками Центрального державного науково-технічного архіву України та Державного архіву Харківської області

Центральний державний науково-технічний архів України (ЦДНТА України) та Державний архів Харківської області (ДАХО) пов'язують давні ділові та творчі стосунки.

Міжархівна співпрацяя ведеться по кількох напрямах. За останні роки значно зросла кількість спільних документальних виставок. З 2004 р. спеціалісти ДАХО активно долучаються до проведення семінарів із підвищення кваліфікації спеціалістів державних архівів областей України з питань організації роботи з науково-технічною документацією (НТД).

Напередодні святкування 40-річчя від дня створення ЦДНТА України, у ході підготовки до Круглого столу «Збереження культурної спадщини в інформаційному суспільстві. Слово архівістів» виникла ідея здійснити обмін досвідом між працівниками обох архівних установ.

11 листопада 2009 р. проведено захід за темою: «Розв'язання актуальних питань при роботі з НТД в умовах сучасного державного архіву: спільний проект обговорення співробітниками Центрального державного науково-технічного архіву України та Державного архіву Харківської області».

Співробітники ЦДНТА України – координаційного центру по роботі з НТД – зосередили увагу на специфіці документів свого профілю. У свою чергу, фахівці з ДАХО – одного з найстаріших обласних архівів на теренах України, що веде свою історію з 1880 р., – розповіли про усталені традиції у сфері архівістики та документознавства.

Захід проходив у читальній залі Державного архіву Харківської області. Зі вступним словом до колег звернулася

заступник директора ДАХО Юдіна Л.М. Про історію створення Центрального державного науково-технічного архіву України та формування науково-методичної бази його діяльності розповіла начальник відділу використання інформації документів ЦДНТА України Алєксєєнко А.О.

Присутніх зацікавили доповіді керівників структурних підрозділів ЦДНТА України: начальника відділу формування НАФ та діловодства Малишевої А.К. «З досвіду роботи відділу формування НАФ та діловодства щодо надання методичної допомоги державним архівам областей і архівним підрозділам юридичних осіб-джерел формування НАФ з організації роботи з НТД», завідувачки сектору експертизи та наукової обробки документів Карпенко Р.А. «Схема науково-технічної обробки НТД». Жваву дискусію викликали повідомлення начальника відділу обліку та довідкового апарату Ястреб Л.А. «Організація обліку НТД у ЦДНТА України» та начальника відділу забезпечення збереженості документів Батченко Н.І. «Робота з користувачами документів НАФ: особливості видачі документів».

Про досягнення ЦДНТА України в галузі використання інформації документів доповіли: Алєксєєнко А.О. – про реалізацію проекту «Архівна НТД до вузівських програм» та провідний спеціаліст відділу Дождьова О.Є. – у виступі «Електронні презентаційні версії виставок документів ЦДНТА України».

У рамках заходу відбулась демонстрація виставки за темою «До 40-річчя від дня створення Центрального державного науково-технічного архіву України: минуле і сьогодення». До експозиції увійшли матеріали з фонду «Архіву архівів» про заснування ЦДНТА України, архівні друковані видання, документальні публікації у засобах масової інформації та найважливіші методичні розробки співробітників ЦДНТА України (як сучасні, так і періоду становлення роботи з науково-технічною документацією в держархівах). Окремий розділ був присвячений першому директору ЦДНТА України Миколі Федоровичу Кондратьєву.

Зустріч пройшла у теплій дружній атмосфері. Вирішено було запросити колег з ДАХО на екскурсію до ЦДНТА України, де й продовжити обмін досвідом.

Ольга Гнезділо

Підготовка спільних виставкових проектів Держархіву Харківської області з Центральним державним науково-технічним архівом України, музеями та бібліотеками

Виставкова діяльність державних архівних установ (далі – архівів) є однією з найдинамічніших сфер роботи архівів, одним із ефективних засобів розповсюдження архівної інформації.

Підготовка виставок орієнтована на тематичне розкриття складу та змісту архівних документів як складової Національного архівного фонду України (НАФ).

Протягом останніх чотирьох років (2006–2009) значно активізувалася виставкова робота Державного архіву Харківської області (далі – ДАХО). Так, 2006 р. було організовано 11 виставок, 2007 р. — 14, 2008 р. — 20, 2009 р.– 23.

У тому числі у зазначений період держархів області взяв участь у 15 спільних виставкових проектах. У цьому напрямку архів співпрацює з Центральним державним науково-технічним архівом України (далі — ЦДНТАУ), Харківськими історичним та художнім музеями, Польським будинком у Харкові, а також з історичним факультетом, Музеєм історії та Центральною науковою бібліотекою Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (далі — ХНУ ім. В.Н. Каразіна) та іншими установами.

При підготовці спільних виставок застосовуються різноманітні підходи: архівні документи експонуються разом з рідкісними виданнями, рукописами, творами мистецтва, предметами старовини, плакатами, афішами тощо з бібліотечних та музейних фондів, що дає змогу багатогранно висвітити тему виставки, передати дух епохи, створити необхідну атмосферу. Такі виставки викликають жвавий інтерес у відвідувачів, виникає багато питань до авторів експозиції; їх відвідують

студенти, науковці, журналісти, краєзнавці, словом, всі — хто небайдужий до історії Слобожанщини. Сюжети про презентацію виставок проходять на місцевих телеканалах.

Однією з яскравих, на мою думку, подій стала виставка „Старовинні географічні карти та плани міст України", яка експонувалася у червні 2006 р. у Харківському історичному музеї. Над підготовкою згаданої виставки спільно працювали спеціалісти ДАХО, ЦДНТАУ та Історичного музею. В експозиції були представлені оригінали планів, креслень і карт окремих міст, сіл, а також усієї Слободсько-Української (пізніше) Харківської губернії та інших місцевостей нашої країни. Надані архівами документи видавалися музею для експонування з дотриманням архівних правил.

Хоча проведення виставки карт і планів планувалося на один місяць, зважаючи на великий попит відвідувачів музею, організатори продовжили її термін ще на 3 місяці.

Наступного 2007 р. під час проведення V міжнародних Дринівських читань, в яких взяли участь вчені України,

Презентація виставки «Старовинні географічні карти і плани» у ХІМ.

Болгарії та Росії, у Музеї історії ХНУ ім. В.Н. Каразіна пройшла виставка, присвячена 130-річчю російсько-турецької війни (1877–1878 рр.). Експозиція була підготовлена спільними зусиллями працівників ДАХО, Харківського історичного музею та Музею історії університету. Виставка проходила один день. Держархівом області для експозиції представлено 28 документів, серед яких, наприклад: „Прошение заведующего 1-го Харьковского санитарного отряда, отправляющегося в Сербию”, «Письмо врача И.Н. Деревянко на имя исполняющего должность начальника губернии о выдаче заграничных паспортов санитарному отряду», «Телеграмма Министерства внутренних дел Харьковскому губернатору о проведении мобилизации нижних чинов войск из запаса», «План перемещения турецких военнопленных по железной дороге в Харьков» та ін. Серед предметів, представлених історичним музеєм, були нагороди, тогочасна військова зброя (шаблі, кинджали), головні убори, польові сумки та інші особисті речі учасників війни.

З документами ДАХО ознайомлюються відвідувачі виставки.

Архівні документи, представлені в експозиції, викликали велику зацікавленість у болгарських науковців, які запропонували за цими матеріалами підготувати до публікації добірку документів з фондів ДАХО. Підготовлена архівістами добірка документів увійшла до матеріалів V міжнародних Дринівських читань.

Досить цікавими виявилися 3 спільних виставкових проекти держархіву області з «Польським будинком» у Харкові. Працівники архіву обговорювали концепцію майбутніх виставок та склад запланованих для експонування документів з директором «Польського будинку» у Харкові М. Журом.

В організації проведення згаданих виставок також брали участь Генеральне Консульство республіки Польща у Харкові, Харківський художній музей та Центральна наукова бібліотека Харківського Національного університету ім. В.Н. Каразіна (ЦНБ ХНУ ім. В.Н. Каразіна).

Двічі зазначені виставки проходили у залах Харківського художнього музею. Перша — „Поляки у Харкові" – 2006 р., під час міжнародної науково-практичної конференції „Харків і Польща: люди і події". Основним завданням виставки було проілюструвати архівними документами доповіді учасників конференції. Виставка викликала велику зацікавленість в учасників заходу, особливо у Польського консула у Харкові та поляків, які мешкають в нашому регіоні. Наприклад, на виставці експонувалися „ревізькі казки" переписів поляків, які мешкали у м. Харків та м. Краснокутськ у 1782 р., „Герб дому і роду Темницьких-Заремба" (1815 р.), проект римо-католицького храму у Харкові (1886 р.), особиста справа студента Харківського університету Й. Пілсудського (пізніше відомий польський державний та політичний діяч), датована 1886 р. та ін. Перелік архівних документів, представлених на зазначеній виставці був опублікований у матеріалах конференції (Х., 2006).

Друга виставка – під назвою „Архівні документи розповідають (з історії польської діаспори у Харкові)" відбулася 12 травня 2007 р. у конференц-залі ЦНБ ХНУ ім. В.Н. Каразіна

під час міжнародної конференції: „Формування історичної пам'яті: Польща і Україна".

Третя виставка (2008 р.) пройшла знову у Харківському художньому музеї під назвою: „Альфред Федецький, фотограф і кінематографіст. 150 років від дня народження". Організатори виставки: Генеральне Консульство республіки Польща в Харкові, „Польський будинок" у Харкові, Харківський художній музей та Держархів Харківської області. В експозиції були представлені копії архівних документів і фотографій з фондів ДАХО про життя і діяльність відомого польського фотографа Альфреда Федецького, який жив у Харкові наприкінці XIX — початку XX століття, а також експонати з фондів художнього музею та велика кількість фотознімків – авторських робіт Альфреда Федецького, які надали приватні власники – колекціонери.

Авторська фотографія А. Федецького «Чтение Алчевской» з особового фонду Х.Д. Алчевської, який зберігається у ДАХО.

Серед фотознімків, представлених на виставці, на особливу увагу заслуговує фотопортрет П.І. Чайковського, який сам видатний російський композитор вважав найкращим з усіх.

Давні дружні стосунки та співробітництво пов'язують працівників Держархіву Харківської області та ЦДНТА України. Одним із напрямів співпраці двох архівів є проведення спільних виставок.

Так, наприклад, 30 березня 2007 року наукова громадськість міста Харкова відзначила 145-річчя від дня народження академіка архітектури О.М. Бекетова. У цей день у Музейному комплексі Харківської національної академії міського господарства відбулося засідання круглого столу „Бекетівські читання", під час роботи якого працювала виставка, підготовлена фахівцями ЦДНТАУ та ДАХО.

На виставці були представлені документи архівів, що містять інформацію про життя та діяльність славнозвісного вченого, у тому числі й такі, що експонувалися вперше. Наприклад, особова справа професора Харківського технологічного інституту О.М. Бекетова, авторські проекти та ескізи видатного архітектора та ін. Учасники круглого столу, викладачі та студенти з зацікавленням ознайомилися з цими документами.

21–23 травня 2007 р. у Науково-дослідному інституті астрономії ХНУ ім. В.Н. Каразіна пройшла Міжнародна меморіальна наукова конференція, присвячена 110-річчю від дня народження видатного американського астронома академіка О.Л.Струве (1897–1963) — уродженця Харкова.

21 травня 2007 р. під час роботи конференції відбулося відкриття Музею історії астрономії. У ході заходу, крім основної експозиції нового музею, гостям університету була представлена виставка архівних документів з фондів ДАХО та ЦДНТАУ. Держархів Харківської області надав для експонування на виставці архівні документи з особового фонду видатного Харківського астронома академіка М.П. Барабашова, серед яких: фотознімки про будівництво обсерваторії, листування

академіка з всесвітньо відомими вченими, у тому числі й лист О.Л. Струве; знімки Луни, зроблені М.П. Барабашовим, рукописи його наукових статей та ін.

Одним із спільних виставкових проектів ДАХО та ЦДНТАУ, який запам'ятався гостям архівістів – вченим харківських вищих навчальних закладів, працівникам бібліотек і музеїв, керівництву облдержадміністрації і ветеранам архівної справи області стала презентаційна версія: „З історії архівного будівництва на Харківщині", яка демонструвалася під час урочистих заходів 18 вересня 2007 р. з нагоди відзначення 90-річчя архівної справи в Україні.

19 квітня 2008 року в приміщенні ХНУ ім. В.Н. Каразіна, в рамках проведення загальноміського свята „День випускника Харківського університету" (до 200-річчя першого випуску), Державним архівом спільно з ЦДНТАУ підготовлено та представлено виставку „Історія Харківського університету через особистості (за документами особових фондів ЦДНТА України і ДАХО)". В експозиції ЦДНТА України представив документи з особових фондів професорів: Б.П. Остащенка -Кудрявцева (1877–1956 рр.), Ю.М. Прокудіна (1911–1992 рр.), О.М. Матвієнка (1910–1996 рр.), інші матеріали з історії Харківського університету. Держархів області експонував документи з фондів особового походження видатних вчених університету: академіка М.П. Барабашова, професорів В.Я. Данилевського, Н.В. Клочкова, Н.В. Сінцова та ін.

Наприклад, велику зацікавленість у відвідувачів викликала спільна виставка Музею історії університету і держархіву області, присвячена 75-річчю заснування Харківської області, яка проходила 21 лютого 2007 р. під час проведення круглого столу: „Харківщина вчора, сьогодні та завтра" в ХНУ ім.В.Н. Каразіна.

З документами Держархіву Харківської області, які були представлені на виставці, ознайомилися учасники круглого столу на чолі з головою Харківської обласної ради В.В. Салигіним та ректором ХНУ ім. В.Н. Каразіна В.С. Бакіровим.

Виставка висвітлювалася у ЗМІ (новини телеканалів: „7 канал", „Simon", „Обласне телебачення"). Представники архіву надали інтерв'ю журналістам обласного і республіканського радіо щодо представлених документів.

Державний архів Харківської області плідно співпрацює з кафедрою історіографії, джерелознавства та археології історичного факультету ХНУ ім. В.Н. Каразіна у напрямах підготовки спільних видань, проведенні практичних занять студентів в архіві, а також щодо підготовки спільних виставок. До виставкової роботи, крім істориків кафедри, також активно долучаються працівники Музею історії та Центральної наукової бібліотеки університету. У визначенні тематики, обговоренні експозиційних планів виставок також беруть активну участь декан історичного факультету С.І.Посохов та завідуюча ЦНБ університету І.К. Журавльова.

Стало вже доброю традицією відзначати професійне свято архівістів — День працівників архівних установ презентаціями виставок, які у цей день відкриваються у Музеї історії університету. Зазначені виставки користуються великим попитом у студентів, викладачів, а також і у гостей університету, адже їхня тематика дуже різноманітна. Під час таких виставок архівні документи доповнюються експонатами з фондів музею університету, рукописними документальними пам'ятками та рідкісними друкованими виданнями з фондів ЦНБ.

24 грудня 2006 р. у Музеї історії університету пройшла виставка „Історичний автограф", на якій були представлені документи з фондів особового походження ДАХО, Музею історії та відділу рукописів ЦНБ університету.

Серед матеріалів, які надав держархів області, були документи з особового фонду генерала російської армії М.М. Скалона: «послужний список» генерала, грамоти про нагородження за хоробрість під час воєнних дій у роки Першої світової війни, малюнки аквареллю та фотознімки зроблені на фронті, листування з різними особами тощо. Особовий фонд відомого харківського краєзнавця О.Л. Сарани був представлений автографами видатних особистостей:

космонавтів Ю.О. Гагаріна та О.А. Леонова, композиторів Д.Ф. Шостаковича та Г.І. Майбороди та ін. Також на виставці експонувалися фотознімки сцен із вистав, документи автобіографічного характеру, театральні програми, афіші та ін. з фондів народних артистів УРСР — відомих акторів харківських театрів О.М. Воліна та Н.В. Тамарової.

Презентація виставки з історії харківської реклами кінця XIX — початку XX століття „Реклама, яку ми не знали" — спільного проекту ДАХО, ЦДНТАУ, Музею історії та ЦНБ університету відбулася 24 грудня 2008 р. Інтер'єр виставки був прикрашений афішною тумбою, виготовленою за ескізами знайденими в архівних документах, на якій працівники ЦНБ розмістили рекламні об'яви та афіші. Також бібліотекою були надані плакати, довідкові видання „Харківський календар" та „Весь Харків". В експозиції були представлені листування орендарів афішних стовпів з Харківською міською управою щодо надання дозволу на розміщення рекламних об'яв та заборону їх „самовольной расклейки", ділове листування підприємців на фірмових бланках, зразки обгортувальної бумаги, „етикетів" для чаю, цигарок, цукерок та безалкогольних напоїв; каталоги, проспекти, буклети різних фірм; афіші та програми концертів, вистав (наприклад, «Програма літературно-музикального вечора, присвяченого пам'яті Т.Г. Шевченка» (1905 р.), афіші вистав: „Моряк Пьер или возвращение из плена" (1852 р.), „Настоящий ревизор" (1837 р.) та інші документи з фондів ДАХО та ЦДНТАУ.

І, нарешті, черговий спільний виставковий проект ДАХО та Музею історії університету — виставка: «Сторінки історії Харківського університету в архівних документах і музейних колекціях» відкрилася у День працівників архівних установ – 24 грудня 2009 р. у музеї ХНУ ім. В.Н. Каразіна.

Працівники ДАХО за підготовкою експозиції.

Отже, участь державних архівів у підготовці спільних виставкових проектів разом з музеями, вищими навчальними закладами та бібліотеками сприяє поширенню інформації про зміст і склад архівних документів, пропагуванню форм і методів архівної роботи, піднесенню соціального статусу архівів та укріпленню їх міжнародних зв'язків.

Тетяна Баннікова

Архівний відділ Харківської міськради: з досвіду роботи

Однією з основних форм роботи архівного відділу Харківської міської ради є робота зі зверненнями громадян.

Сьогодні до архівного відділу міської ради звертається дуже багато людей, кожний зі своєю долею та проблемою. Прийом громадян з питань соціально-правового характеру здійснюють начальник архівного відділу М.А.Чернов і головний спеціаліст Т.Г. Баннікова. Соціально-правові запити стосуються питань надання необхідної для забезпечення законних прав громадян інформації про: освіту та навчання, трудовий стаж, заробітну плату, надання земельних ділянок під забудову, житлової площі тощо. На особистому прийомі громадяни одержують візитку, в якій зазначені дата виконання запиту, його номер та час. Строк виконання запитів соціально-правового характеру — 14 днів з моменту реєстрації. У першу чергу виконуються запити пільгового контингенту.

У читальному залі архівного відділу обладнано інформаційний стенд для відвідувачів, на якому розташовано графік особистого прийому громадян і зразки заяв на наведення довідок, а також копії і витяги із законодавчих актів: Конституції України, Законів України “Про Національний архівний фонд і архівні установи”, “Про звернення громадян”, “Про інформацію”, якими керується безпосередньо у роботі архівний відділ.

З метою інформування громадян щодо можливого місцезнаходження документів установ, підприємств, організацій, що не надходили на зберігання до архівного відділу, спеціалістами складено список архівів Харкова із зазначенням адреси архівів.

Кожна людина, що відвідує архівний відділ, отримує вичерпну інформацію стосовно свого питання.

Якщо виникає проблема щодо місцезнаходження документів або отримання довідки в інших архівах, ми надаємо громадянам рекомендації, допомагаємо звернутися до органів місцевого самоврядування. Щоб надати суттєву допомогу відвідувачу, наші спеціалісти, на особистому прийомі, у розмові з ним намагаються отримати більш детальну інформацію, глибше зазирнути в суть питання.

За 11 місяців поточного року архівний відділ здійснив прийом більше 280 громадян, з них близько 160 отримали позитивні відповіді. Разом з тим до архівного відділу щотижня надходили поштою листи від громадян, які просили підтвердити трудовий стаж, навчання тощо. Виконано понад 614 довідок соціально-правового характеру, з них про трудовий стаж 65 (10,5%), про заробітну плату 80 (13%), про надання земельних ділянок під забудову 180 (30%), про надання житлової площі та інше 289 (47%).

Протягом січня-листопада 2009 року виконано 492 тематичних запити.

На сьогодні спостерігається тенденція до збільшення кількості запитів громадян щодо виділення земельних ділянок. Це пов'язано з тим, що архівний відділ активно здійснює прийом документів Національного архівного фонду. Для довідки: тільки протягом 2009 року ним прийнято на постійне зберігання 6770 справ, в основному – це документи райвиконкомів м. Харків.

В архівному відділі працює читальний зал, де громадяни мають змогу особисто ознайомитися з документами, що їх цікавлять. Співробітники читального залу оформлюють відвідувачів для самостійної роботи з документами відповідно до Основних правил роботи державних архівів України. Облік відвідувачів і користувачів архівного відділу здійснюється у журналі реєстрації користувачів.

Незважаючи на те, що в архівному відділі працює тільки 4 спеціалісти, а на зберіганні на сьогоднішній день знаходиться майже 58 тисяч справ, всі запити соціально-правового

і тематичного характеру виконуються у терміни, встановлені відповідно до Закону України "Про звернення громадян".

З метою покращення роботи зі зверненнями громадян та на виконання розпорядження міського голови від 22 липня 2009р. № 1331 "Про заходи щодо виконання рекомендацій постанови Кабінету Міністрів України від 24.06.2009р. № 630 «Про затвердження Методики оцінювання рівня організації роботи із зверненнями громадян в органах виконавчої влади з метою посилення контролю з організацією роботи із зверненнями громадян", начальником архівного відділу затверджено заходи щодо виконання зазначеної постанови. Щомісячно начальник архівного відділу звітує в Харківську міську раду про роботу зі зверненнями громадян. Усі запити громадян знаходяться на особистому контролі у начальника архівного відділу.

У процесі роботи архівний відділ тісно співпрацює з приймальними міського голови: для отримання довідкової інформації, юридичної консультації і надання реальної допомоги громадянам, що звертаються до відділу у пошуках необхідних документів.

Для зручності роботи працівників відділу із запитами громадян розроблено довідкову картотеку фондів, складено картки, створено базу даних щодо місцезнаходження документів ліквідованих професійно-технічних училищ.

Але, на жаль, великою проблемою архівного відділу, як і, напевно, інших архівів, є відсутність єдиної бази даних щодо місця зберігання документів з особового складу ліквідованих підприємств. Адже у Харкові, окрім державних архівів, працюють не менше десятка приватних, що здійснюють і упорядкування документів, і прийом на зберігання. Прикро, що досить часто пенсіонери не мають жодного уявлення, де і як відшукати документи не існуючих на сьогодні підприємств, установ, організацій, на яких вони раніш працювали. Для оформлення пенсії вони, іноді, декілька тижнів блукають по архівах у пошуках необхідних документів. Зазначимо, що 60% звернень громадян до архівного відділу — це звернення за інформацією про документи з особового складу.

Але, незважаючи на всі труднощі, архівний відділ Харківської міської ради приділяє значну увагу роботі зі зверненнями громадян. Об'єктивно і вчасно розглядає запити громадян, забезпечує їх виконання, надає допомогу громадянам у пошуку документів, які не надходили на зберігання безпосередньо до відділу.

Катерина Горінова

Нові надходження документів особового походження до Державного архіву Харківської області

Державний архів Харківської області проводить постійну роботу з комплектування архіву документами особового походження, які є історичними джерелами, що поповнюють та збагачують Національний архівний фонд України.

Саме документи особового походження більш яскраво відображають індивідуальні риси характеру їх автора, є власністю громадян і складають їх особисті архіви. Документи власника особистого архіву, в яких відображаються окремі історичні періоди життя суспільства, історії міста, регіону, мають історичне, культурне, політичне та економічне значення.

Власників документів умовно можна поділити на дві категорії.

До першої категорії належать особи, діяльність яких має суспільне значення, і документи, що відклалися в їхньому особистому архіві, відображають життя і діяльність цієї особи. До цієї категорії належать документи особового походження політичних, громадських діячів, діячів науки, техніки, літератури і мистецтва, а також учасників, очевидців визначених подій тощо.

До другої категорії – власники зібраних ними документів, колекцій, що мають наукову, історичну або художню цінність. Це особи, які володіють архівом на правах спадщини, збирачі, колекціонери.

Особливістю документів особового фонду є незвичайна різноманітність та багатоаспектність їх змісту. За різноманітністю фактів жодний офіційний документ не може зрівнятися з приватним листом або книжкою для нотаток. У зв'язку з цим експертиза цінності, фондування та обробка архівних

фондів особового походження є справою дуже важливою та відповідальною.

У лютому 2009 року на державне зберігання були прийняті в неупорядкованому стані документи Юрія Григоровича Божка, доктора архітектури, професора, члена-кореспондента Української академії архітектури за 1944–2008 роки.

У травні цього ж року співробітниками відділу формування НАФ та діловодства було проведено науково-технічне упорядкування цих документів, сформовано 39 одиниць зберігання та складений опис справ за 1944–2008 роки.

Серед документальних матеріалів фондоутворювача — автореферати, дисертації, книги, листи з привітаннями, фоторепродукції, воєнний та комсомольський квитки, диплом про присудження ступеня кандидата архітектури, посвідчення до нагород, почесні грамоти, біографічні статті та статті інформативно-довідкового характеру.

Слід відзначити, що за роки нелегкої праці Ю. Г. Божко підготував і опублікував 51 наукову роботу, неодноразово приймав участь в багатьох виставках художньої творчості архітекторів – в Харкові, Києві. Ця видатна людина нагороджена вищою нагородою Української академії архітектури – “Золотою каріатидою” та дипломами за високі досягнення в архітектурі, має державні нагороди: медалі “Захиснику Вітчизни” і “Ветеран праці”.

Матеріали особового фонду Ю.Г. Божка достатньо широко розкрили та охарактеризували таку специфічну галузь науки як архітектура.

У квітні 2009 року новими документами поповнився фонд особового походження Володимира Івановича Кадєєва, доктора історичних наук, професора, Заслуженого діяча науки та техніки України. Цей фонд вперше надійшов до Державного архіву у 2006 році.

У липні 2009 року в результаті науково-технічного упорядкування документів за 1950–2008 роки був складений опис № 4, до якого увійшли документи в кількості 112 справ.

Матеріали В.І. Кадєєва представлені конспектами та виписками студентських років, науковими доповідями та статтями, записними книжками, щоденниками археологічних розвідок на Харківщині та Херсонесі, описами археологічних розвідок, курсами лекцій.

Численні вітальні листи і телеграми до ювілейних та історичних дат, листи від наукових закладів, іноземних вчених В.І. Кадєєву свідчать про те, що цього діяча шанують не тільки в Україні, а й за її межами.

Образотворчі матеріали В.І. Кадєєва містять фотографії, ілюстрації до археологічних звітів, статей, а також карти, схеми до матеріалів археологічних досліджень.

Багато нового й цікавого знайдуть дослідники Державного архіву Харківської області в документальних матеріалах фондоутворювача, присвячених археологічному вивченню «Російської Помпеї» (так образно назвав Херсонес О.М. Горький). У центрі наукових інтересів В. І. Кадєєва – висвітлення державного ладу, соціальної структури, етнічного складу, окремих галузей господарства, населення міста з І ст. до н. е. і до кінця ІІІ ст. н. е.

В.І. Кадєєв у своїх працях розкрив проблеми взаємовідносин людини та суспільства, які є основою соціального життя будь-якого суспільства та належать до найактуальніших питань сучасної історії.

В.І. Кадєєв неодноразово приймав участь у Міжнародних семінарах, наукових конференціях, конгресах істориків та археологів у Єревані, Софії, Варні, Празі. У 1993 році за наукові досягнення був удостоєний почесного звання Заслуженого діяча науки і техніки України.

При проведенні науково-технічного упорядкування документів Ю.Г. Божка та В.І. Кадєєва співробітниками відділу формування НАФ та діловодства активно велись переговори з фондоутворювачами, уточнювався склад, зміст документів, оформлювались акти приймання-передавання на державне зберігання.

Отже, документи особових фондів по праву вважаються однією з найбільших інформативних груп історичних джерел. Ці документи надають повноти та багатокольоровості архівним фондам Державного архіву Харківської області. Вони допомагають нам проникнути у «творчу лабораторію» видатних діячів, відображають усю різноманітність сфер їх діяльності, інтересів, основні етапи життєдіяльності, формування як особистостей.

Державний архів Харківської області й надалі буде спрямовувати свою діяльність на поповнення фондів документами особового походження визначних діячів Харківщини.

Ольга Коптєва

Веб-сайт Державного архіву Харківської області як форма надання інформаційних послуг громадянам

Інтернет представляє собою міжнародну комп'ютерну систему, яка діє на основі співробітництва та об'єднує один з одним різних користувачів, у тому числі державні організації, учбові заклади, бібліотеки, корпорації, лікарні, приватних осіб та ін. З допомогою Інтернету можливо отримати доступ до величезного об'єму інформації, включаючи повні тексти книг, журналів та газетних статей; радіопередачі, фільми; медичні довідки; електронні дискусійні групи; бібліотечні каталоги, програми коледжів; законодавчі акти, наукові праці; урядові документи; комп'ютерні програми; календарі спортивних подій; прогнози погоди; біографічні довідки; розсекречені архівні документи, документальні виставки он-лайн та багато іншого.

На сьогоднішній день згідно із “Доповіддю про інформаційну економіку” (Конференція ООН по торгівлі та розвитку), по всьому світу нараховується більше ніж 1 млрд. користувачів мережі Інтернет і ця цифра постійно зростає. Так, за даними дослідницької компанії Forrester Research, у 2013 році кількість користувачів глобальної мережі досягне 2,2 млрд. чоловік. Серед країн з найбільшою кількістю користувачів електронної мережі є: США, Китай, Японія, Бразилія, Німеччина. Україна займає 12 місце у цьому списку. Таким чином, Україна активно включилася у світове інформаційне суспільство, основу якого складає всесвітня електронна мережа Інтернет.

Розвиток національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет, належне представлення в ній національних інформаційних ресурсів, забезпечення широкого доступу до неї громадян та юридичних осіб стає одним з пріоритетних напрямків державної політики у сфері інформатизації України, про це свідчить Указ Президента України “Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної

мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні" від 31 липня 2002 р. № 928/2000.

Останнім часом до інформаційного світового суспільства інтенсивно включаються архівні установи України, представляючи національні інформаційні ресурси. З другої половини 90-х років XX ст. робляться перші кроки на шляху до створення власних веб-сайтів. Так був створений сайт Державного комітету архівів України. На початок 2010 року 7 державних обласних архівних установ мають свої власні сайти: державні архіви Донецької, Кіровоградської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Харківської, Чернігівської областей, також власний веб-сайт має державний архів м. Севастополь.

Державний архів Харківської області на сьогодні проводить активну роботу по супроводженню власного сайту (http://www.archives.kharkov.ua). Оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність архіву здійснюється шляхом розміщення і періодичного оновлення інформації на веб-сайті Державного архіву Харківської області відповідно до вимог: "Порядку оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 4 січня 2002 р.; "Порядку функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади", затвердженого наказом Державного комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України та Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 25 листопада 2002 р. N 327/225 (z1021–02); наказу «Про затвердження Порядку інформаційного наповнення та технічного забезпечення Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади та Порядку функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади", зареєстрованого у Мін'юсті України 29 грудня 2002 р. за № 1021/7309; Закону України "Про електронні документи та електронний документообіг" (2003 р.); інструкції "Координація супроводження веб-сайту ДАХО", затвердженої наказом директора держархіву області 13 жовтня 2009 р. за № 74.

З 2009 року, після проведення реконструкції сайту ДАХО, з'явилася можливість здійснювати власними силами

розміщення на ньому інформації. За цей час було змінено макет сайту, з'явилися нові рубрики «Ціни на послуги», «Інформація для відвідувачів сайту» та «Зворотній зв'язок».

У 2009 р. на сайті була оновлена інформація: про структуру та керівництво ДАХО (поповнена основними функціями структурних підрозділів, номерами телефонів їх керівників), інформація представлена українською та англійською мовами. На головній сторінці сайту розміщені адреси веб-порталів Державного комітету архівів України, Управління Головдержслужби України, Урядового порталу, Президента України та порталу «Голодомор 1932–1933 років. Харківська область».

У рубриці «Галерея» розміщено нові on-line виставки та переліки до них: «Виставка документів про с. Шарівка та Шарівську садибу Богодухівського району Харківської області», «О.П. Довженко і Харків (до 115-річниці від дня народження)», «До Дня партизанської слави»; також поповнюється новими документами постійно діюча виставка «Голодомор 1932 – 1933 років на Харківщині».

Рубрика «Видання архіву та переліки документів» поповнилася зображеннями нових видань Державного архіву Харківської області та спільних видань ДАХО і Харківського приватного музею міської садиби, а саме: «Дмитро Яворницький та його родовід», «Малыжино, Мерло», «Печенеги. Немного истории...», «Харківський архівіст» №1, 2009 р., «Ревизские сказки сл. Белка Ахтырского уезда, конец XVIII ст.», «Переписные книги города Харькова 1667, 1669 гг.», також у форматі PDF викладено збірник «Голодомор 1932–1933 років на Харківщині».

У серпні 2009 р. на сайті ДАХО розміщено перелік розсекречених архівних документів, пов'язаних з політичними репресіями та фактами народного опору заходам радянської влади.

У рубриці «Ціни на послуги» розміщено Прейскурант цін на послуги, які виконує Державний архів Харківської області, затверджений наказом директора архіву від 14 липня 2009 року

№ 53. Рубрика «Зворотній зв'язок» надає можливість відвідувачам сайту звернутися з пропозицією до керівництва Державного архіву Харківської області, заповнивши спеціальну форму.

Активно ведеться робота про інформування громадян щодо їх звернень до архіву. Так, у рубриці «Інформація для відвідувачів сайту» розміщені форми зразків заяв для соціально-правових запитів, графік прийому громадян керівництвом архіву та графік роботи столу довідок.

Рубрика «Новини» постійно поповнюється інформацією про події, що відбуваються у Державному архіві Харківської області.

З вересня 2009 року ведеться моніторинг параметрів процесу та аналіз діяльності веб-сайту ДАХО. Параметром у даному випадку виступає лічильник або Метрика (24Log), який розміщено на сайті. Зібрана лічильником інформація, щодо відвідування сайту, оформлюється у вигляді щомісячних звітів, що складають головний та провідний спеціалісти відділу організації та координації архівної справи, які згідно з інструкцією "Координація супроводження веб-сайту ДАХО" є відповідальними за розміщення інформації на веб-сайті.

Кожен звіт складається з тимчасового фільтра, інтерактивного Flash-графіка і таблиці з даними та формується з кількості відвідувачів сайту у день, географії (місцезнаходження кожного відвідувача), та TOP – 100 (найпопулярніші сторінки сайту).

Кожен візит на сайт має своє джерело («referrer»). Всі джерела Метрика збирає в декілька груп:

1) прямі заходи – здійснюють відвідувачі, що набирають адресу сайту вручну або вибирають його із закладок браузера;

2) переходи за посиланнями на сайтах – традиційний спосіб навігації в Інтернеті, приводить відвідувачів на сайт і залишає як джерело адресу сторінки з посиланням;

3) переходи з пошукових систем трапляються, у разі кліка на посилання на сторінках видачі результатів пошуку, Метрика

визначає більшість російських і зарубіжних популярних пошукових систем (Google, Яндекс).

Ці дані показують ступінь зацікавленості аудиторії веб-сайтом Державного архіву Харківської області. Так, з 3 вересня по 31 грудня 2009 року сайт Державного архіву Харківської області відвідало 1246 віртуальних відвідувачів майже з 20 країн світу, серед яких: Росія, Ізраїль, США, Німеччина, Польща, Нідерланди, Канада, Італія та багато інших.

Таким чином, поповнення веб-сайту ДАХО забезпечує розвиток інформаційної діяльності Державного архіву Харківської області, як однієї з основних його функцій, надає можливість для розширення інформації про його структуру, основні напрямки діяльності, склад фондів, науково-довідкового апарату, нові надходження. Все це надає змогу повністю здійснювати взаємодію з користувачами інформації.

Взагалі, електронні ресурси мають значні переваги, бо відкривають можливість забезпечувати виконання державної політики у сфері архівної справи в Україні, надавати численні інформаційні послуги, забезпечувати прозорість та юридичну гарантованість їхнього виконання.

Сергей Куделко

Был архивистом по призванию

Среди историков Харькова второй половины 20 – начала 21 веков одним из наиболее известных и уважаемых был Аркадий Исаакович Эпштейн (1921–2006 гг.). Судьба подарила мне счастливую возможность не только знать, но и дружить с этим удивительным человеком. Аркадий Исаакович не только глубоко знал историю, но и щедро делился своим опытом, охотно допускал в свою творческую лабораторию других. Конечно, в этой короткой заметке я не могу осветить все, что следует сказать об этом человеке. Сосредоточу внимание только лишь на тех аспектах его яркого творчества и общественной деятельности, которые связаны с архивами, да и со всем источниковедением в широком смысле этого слова.

Аркадий Исаакович был первым председателем Харьковского областного отделения общества архивистов. Он досконально знал многие архивные фонды, часто бывал в архивах (и не только харьковских), считал время, проведенное в их стенах, счастливыми минутами своей жизни. Среди его друзей было немало известных архивных работников: Е.П. Шаталина, В.В. Резникова и другие, а среди учителей — такие ассы архивного дела как С.М. Короливский, И.Л. Шерман и другие. Он получил прекрасную подготовку в этой области, думаю, не столько из лекций, сколько из постоянной практики работы с архивными фондами, рукописными собраниями библиотек. Он повторял, студент должен ощутить “аромат источника”, его ауру. Сам он приступал к источнику либо как опытный хирург к началу операции, если это был источник серьезный, с большим подтекстом, или же как гурман к лакомому блюду, если этот источник не представлял особой сложности.

Знаток источников и мастер по их критическому разбору, А.И. Эпштейн отнюдь не относился к источнику, как это часто встречается, с пиететом неофита. Он достаточно

хорошо понимал ограниченность каждого источника, так сказать, его “историческое место” в цепи других фактов. Он стремился не только к банальной перепроверке содержащихся в источниках фактах, но к большему, к такому анализу, когда и скрытая, потайная информация выходила наружу. Он частенько показывал мне как нужно ставить вопросы к тому или другому виду источников, какие возможные могут быть выводы, и никогда не подгонял эти последние под какую-либо заранее облюбованную генеральную схему. Читая в источнике любое самое фантастическое утверждение, он начинал с того, что говорил: “Пусть это будет так. Посмотрим, что нам источник скажет дальше, и что скажут другие источники”. И только после всестороннего изучения он выносил свой вердикт, как правило, вердикт был безошибочен. Здесь Аркадию Исааковичу в значительной мере помогало удивительное чувство историзма, которым он владел, полагаю, с рождения, но которое он постоянно развивал. Он, например, постоянно перечитывал исторические драмы Шекспира и любил смотреть серьезные художественные фильмы исторической тематики.

В последние годы жизни он работал на кафедре историографии, источниковедения и археологии ХНУ имени В.Н. Каразина, где уже в это время проходила подготовка специалистов-архивистов. С каким воодушевлением он рассказывал будущим архивистам о их профессии, секретах мастерства, об открытиях, которые были сделаны в архивах и им лично, и другими историками! Думаю, что если бы у нас было больше таких выдающихся лекторов, занимательных рассказчиков, опытных методистов, то профессия архивиста не казалась бы для многих скучной и неинтересной.

Аркадий Исаакович ушел от нас как-то сразу, вдруг. Его отсутствие мы, те, кто с ним тесно общался, остро ощущаем: его некем заменить. Он высказывал много интересных мыслей, в голове у него постоянно рождались все новые проекты, осуществить которые призваны мы, отдавая тем самым должное нашему коллеге и учителю.

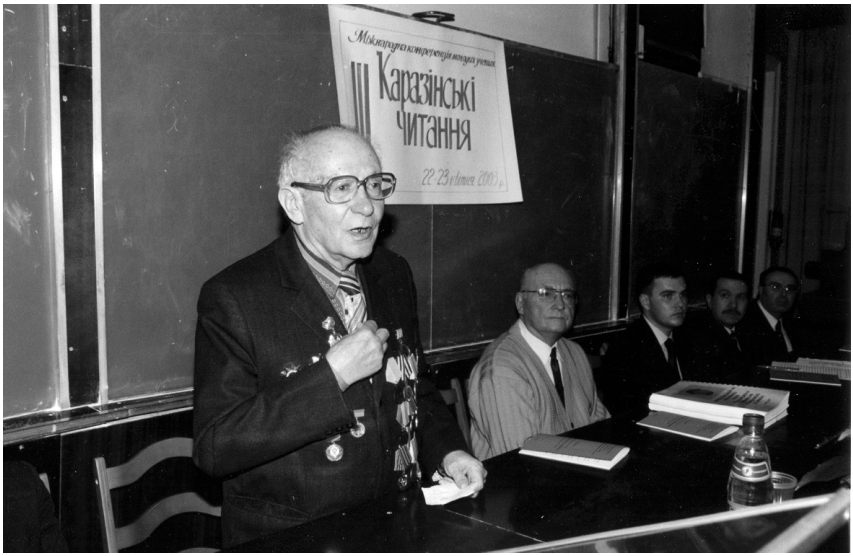
Міжнародна конференція молодих учених
III Каразінські читання
22-23 травня 2002 р.

Борис Зайцев, Борис Мигаль

З історії перших урядових нагород України

Закінчувався 1920 рік. У результаті трьохрічної кривавої громадянської війни більшість великих військових формувань, що протистояли радянській владі, були розгромлені. Країна перебувала в економічній і політичній кризі. Обсяг промислового виробництва в Україні за роки світової і громадянської війн скоротився в дев'ять разів, а посівні площі скоротилися майже на 6 мільйонів десятин. До того ж, жорстка посуха в південних губерніях республіки несла реальну загрозу подальшого занепаду сільського господарства і голоду мільйонам людей. Вичерпала себе і викликала загальне незадоволення мас населення політика воєнного комунізму, що виливалася в масові антирадянські заколоти.

Складність економічного становища, загострення політичної кризи з усією гостротою поставили перед радянським урядом питання про зміну політики і вироблення невідкладних заходів по відбудові промислового і сільськогосподарського виробництва. Рядом законодавчих актів уряд Радянської України, як і Росії, розпочав здійснювати перехід до, так званої, нової економічної політики, яка розраховувалася на те, щоб забезпечити зміцнення союзу робітничого класу і селянства і побудову фундаменту соціалізму в країні. При цьому влада розрахувала і сподівалася, що перехід до мирного будівництва вимагатиме від широких мас трудящих нового величезного напруження сил, самовідданості й ініціативи. З метою заохочування і визначення заслуг на фронті боротьби з господарською розрухою як окремих робітників, так і цілих колективів, було вирішено встановити нагородження орденом Трудового Червоного Прапора УСРР.

При цьому вважалося доцільним застосовувати постанову VIII –го Всеросійського з'їзду Рад (22–29 грудня 1920 р.) про нагородження окремих робітників та робітничі колективи, які в праці виявили особливу самовідданість.

Рішення про орден Трудового Червоного Прапора України було ухвалено 2 березня 1921 р. на засіданні 5-го Всеукраїнського з'їзду Рад. По доповіді В.Я. Чубаря, тоді голови Організаційного бюро по відбудові промисловості України, з'їзд прийняв таку резолюцію: «Переходячи до мирного будівництва, що вимагає від широких мас працюючих виявлення величезного напруження сил, самовідданості й ініціативи, 5-й з'їзд Рад УСРР вважає потрібним зазначити заслуги на фронті боротьби з господарчою розрухою як окремих робітників, так і цілих груп, для чого установлюється орден Трудового Стягу».

5 жовтня 1921 р. Президія ВУЦВК (Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет) затвердила опис ордена, яким відтоді і нагороджувалися удостоєні відзнаки. Знак ордена мав вигляд п'ятикутної зірки з накладеним на неї зубчатим колесом, на фоні якого зображений робітник з розгорнутим червоним прапором у руках. На прапорі популярне в той час гасло: «Володар світу буде труд!». У центрі – кувалда, нижче – з дубового та лаврового листя вінок, посередині якого скорочена назва республіки: «У.С.Р.Р.». В основі вінка зображені: зліва – молот, справа – серп і сніп. Нижня частина вінка, а також місце з'єднання рукояток серпа і молота прикриті бантом з червоної стрічки. Водночас затверджувалася і друга почесна нагорода Уряду – Трудовий Червоний Прапор, яким удостоювалися трудові колективи, військові підрозділи, установи, адміністративні органи за успіхи в господарському та радянському будівництві. Почесний Червоний Прапор ніс символіку ордена Трудового Червоного Прапора України.

Основні матеріали, пов'язані із запровадженням перших урядових нагород України, з конкурсами на знак ордена Трудового Червоного Прапора, діяльністю конкурсної комісії, нагородженням громадян і колективів трудящих за трудові досягнення тощо зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України в фонді Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету.

Хто ж були перші Герої праці України? У червні 1921 р. першими удостоєні ордена Трудового Червоного Прапора інженер К. Каспарьянц і робітник П. Іванов, які очолювали будівельний загін, що працював на відбудові Наводницького мосту через Дніпро в м. Київ; восени того ж року – керівник поліграфічного об'єднання в м. Кременчук Полинковський та набірник типографії політвідділу 45–ї стрілецької дивізії М.Х. Бережанський.

Небувала посуха 1921 р. нанесла великих збитків сільському господарству країни, зокрема південних губерній України. Розпочався голод. Земля у зв'язку з втратою фізичних сил населення, робочої та продуктивної худоби не оброблялася. З тим, щоб запобігти подальшого руйнування сільськогосподарського виробництва в голодуючих місцевостях, уряд України вдався до надзвичайних заходів щодо залучення до проведення весняних польових робіт військових підрозділів Червоної Армії. Другим невідкладним завданням з ліквідації наслідків голоду стало планове максимальне стягнення натурального продовольчого податку в центральних і північних губерніях республіки, що не постраждали від посухи. Весною 1921 р. 118 тисяч особистого складу Червоної Армії, транспортні засоби взяли участь у посівній компанії. Вони зорали 76 тисяч десятин землі і засіяли 70 тисяч десятин. Трудовий подвиг військовослужбовців 15-ї, 30-ї, 51-ї стрілецьких дивізій та 14-ї кавалерійської дивізії 1-ї Кінної армії постановою ВУЦВК був відзначений орденами Трудового Червоного Прапора. Особливо відзначилися у весняну посівну компанію бійці 44-ї Волинської стрілецької дивізії. В Київській губернії вони зорали і засіяли 7 тисяч десятин землі, обробили 52 городи селянським сім'ям, що бідували, перевезли транспортними засобами підрозділу 8 тисяч пудів посівного зерна, 646 пудів гною, організували в селах кілька прокатних пунктів і кузень. Дивізія також була відзначена урядом орденом Трудового Червоного Прапора.

3 січня 1922 р. Мала президія ВУЦВК ухвалила постанову про нагородження орденом Трудового Червоного Прапора

Чернігівський губземвідділ за успішну організацію роботи з піднесення сільського господарства і раннього підняття парів.

У 1922 р. в республіці тривала напружена робота щодо ліквідації наслідків голоду. Як і в попередньому році, необхідно було забезпечити найшвидше введення в господарський обіг посівних площ, збільшити продовольчі і фуражні запаси, виконати в повному обсязі сплату селянством продовольчого податку. В п'яту річницю Жовтня республіка підбивала підсумки господарчого року і відзначила своїх героїв праці. В числі відзначених орденами «за відмінну працю по виконанню продпорядку і відбудову волостей» були голови Савинського Ізюмського повіту і Шиповатського Вовчанського повіту волосних виконавчих комітетів О.Г. Воропаєв та С.П. Гусаков. Вручення нагород відбулося на VII губернському з'їзді Рад Харківщини (5–10 грудня 1922 р.).

За успішне виконання завдань щодо збільшення площ і продподатку постановою ВУЦВК Костянтиноградський повіт (тоді Полтавської губернії) був нагороджений Почесним Червоним Прапором, а місто перейменоване в Красноград.

Всього в 1922 р. орденом Трудового Червоного Прапора України було нагороджено 70 осіб. З них: в Одеській губернії – 18, Подільській – 8, Полтавській – 6, Харківській – 27, Чернігівській – 11. У числі нагороджених харків'ян – робітниця Канатного заводу Н.П. Ткачова і ливарник заводу «Серп і Молот» П.С. Якуба.

З 1923 р. розширилися обсяги відбудови промислового виробництва в Україні. До роботи на відновлені підприємства поверталися тисячі робітників, скорочувалося безробіття, зростав добробут працюючих. Поступова стабілізація економіки стимулювала трудовий ентузіазм, вела до підвищення продуктивності праці. Враховуючи ці процеси, ВУЦВК постійно відзначав нагородами героїв праці. Так, в січні 1923 р. Президія Центрального Виконавчого Комітету за досягнення у відбудові електричної мережі відзначила орденом Трудового Червоного Прапора керівника Електротресту республіки Завицького, за підвищення видобутку вугілля – голову Луганського повітового

виконкому М.Г. Мишкова, директора Одеського кожтресту Проскуровського «...за заслуги в справі відбудови народного господарства, піднесення виробництва в Одеському районі».

У березні 1923 р. ордени Трудового Червоного Прапора були вручені керівникові Донецького будівельного тресту Шошину та уповноваженому Народного Комісаріату шляхів сполучення Рудному.

Напередодні шостих роковин Жовтня (4 листопада 1923 р.) уряд відзначив нових героїв праці. В числі їх були Київський завод «Арсенал», група робітників Миколаївського суднобудівного заводу: Беков, Конасевич, Криленко, Грищенко, які відзначалися «за активну і свідому участь по виготовленню міноносця «Незаможник». Цю нагороду було доручено особисто вручити робітникам секретарю ВУЦВК П.І. Буценко.

Успіхи у відбудові сільського господарства, ліквідація продовольчої кризи на основі освоєння селянством конфіскованих і розподілених поміщицьких земель і майна створили умови, за яких основним виробником продукції стали індивідуальні селянські господарства. Успіхи, досягнуті окремими селянами в організації господарства, одержанні високих врожаїв пропагувалися і заохочувалися державними і спеціалізованими установами, пресою, відзначалися урядовими нагородами. В числі нагороджених орденом Трудового Червоного Прапора знаходимо декілька імен. Селянин Д.А. Михайленко у 1923 р. виступив ініціатором впровадження в с. Басівка Юнаківської волості Сумського округу громадської багатопільної сівозміни і покращеного обробітку землі. І. Гаркуша з с. Велика Бугрімка Золотонішського округу на польовому наділі площею 3 десятини в 1925 р. одержав стопудовий врожай пшениці. Селянин-бідняк Литвинов з с. Волхове Жовтневого району Мелітопольського округу за рекомендацією агронома у 1924 р. посіяв 0,5 десятини озимої пшениці і зібрав 33-пудовий врожай. Рішенням IX Всеукраїнського з'їзду Рад він був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора і грошовою премією в розмірі 50 крб. для купівлі плуга. У 1926 р. цей орден одержав

житель с. Устимівка Глобинського району Полтавського округу Н.Р. Міна, у 1930 р. – колектив першої в Радянському Союзі машинотракторної станції, створеної в 1928 р. у радгоспі імені Т.Г. Шевченка Березівського району Одеського округу та ін.

Нагородження від імені уряду України орденом Трудового Червоного Прапора УСРР продовжувалося до 1933 р. За неповними відомостями цією нагородою було удостоєно 305 осіб, низка підприємств установ, військових частин та ін. Постановою Президії Центрального Виконавчого Комітету СРСР від 24 квітня 1933 р. «Про ордени Союзу РСР і союзних республік і про нагрудні значки» нагородження орденами союзних республік припинялося. Право нагородження орденами було надано лише Президії ЦВК СРСР. З того часу всі громадяни Союзу РСР, що відзначилися на трудовому фронті, нагороджувалися єдиним зразком ордена Трудового Червоного Прапора СРСР, який був затверджений Постановою ЦВК і РНК СРСР від 7 вересня 1928 р. Відповідно до цієї постанови орден Трудового Червоного Прапора України зберігав свою статутну силу.

Джерела та література:

1. Більшовик (орган Київського губкому КП(б)У). – 1924. –29 квітня.

2. Бюллетень ВУЦИК.– 1921. – № 6. –С. 16.

3. IX Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів 3–10 травня 1925 р. Стенографічний звіт. – Х., 1925. – С. 115–17.

4. Зайцев Б.П. Історія ордена Трудового Червоного Прапора УСРР // Третя респ. наук. конф. з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін.–К., 1968.– Секція 2. – С. 378–383.

5. Збірник узаконень і розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України.– 1921.– № 3. –Ст. 105; 1921. –№ 7. – Ст. 203; 1925. – № 87. Ст. 492.

6. Матеріали Київського і Харківського історичних музеїв, Миргородського і Полтавського краєзнавчих музеїв, музею с. Устимівка Глобинського району Полтавської області.

7. Резолюції Всеукраїнських з'їздів Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів. – Х., 1932. – С. 106.

8. Собрание законов СССР. –1933. – № 26. – Ст. 152.

9. Табачник Д., Безгін І., Бузало В. та ін. Нагороди України: історія, факти, документи. – К., 1996. – Т. 2.

10. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф.Р. – 1.– Оп. 2.– Спр. 187, 690, 904, 1092, 1441, 2509, 2718, 3333, 3335.

11. Державний архів Чернігівської області. – Ф.Р. – 503, Оп. –1. – Спр. 1399.

Андрей Ткаченко

Малоизвестные документы о противостоянии харьковской трудовой колонии им. М. Горького и Куряжской религиозной общины

Как известно, перевод в мае 1926 года возглавляемой А.С. Макаренко Полтавской трудовой колонии им. М. Горького из Полтавы в Куряж и слияние ее с Куряжской трудовой детской колонией им. 7 ноября создало для инновационного воспитательного учреждения достаточно тесное соседство с действующим религиозным учреждением – Спасо-Преображенской церковью. Эта близость двух заведений, светского и церковного, в пору государственного атеизма создавала определенную коллизию, с которой не мог не считаться А.С. Макаренко в организации воспитательного процесса.

Нужно сказать, что упомянутая церковь была последним действующим культовым сооружением куряжского Преображенского мужского монастыря, основанного архимандритом Иоилем еще в 1663 г. по замыслу полковника Григория Донца и на средства харьковского Слободского полка. В 1788 г. монастырь был закрыт и по распоряжению консистории назначен для пребывания на покое монахов всех закрытых обителей Белгородской епархии. Однако в 1796 г. по прошению генерал-губернатора Леванидова обитель была восстановлена со званием заштатной пустыни. Кроме соборной Спасо-Преображенской церкви монастырь имел еще два каменных храма: Св. великомученика Георгия (построен в 1709 г., восстановлен в 1759 г.) и преподобного Онуфрия в скиту (построен в 1753 г.). В монастыре хранилась Озерянская икона Божьей Матери, перенесенная в 1788 г. из закрытой Озерянской обители, он также имел 142 дес. земли и на начало 20 века в нем находились 21 монах и 19 послушников. Интересный факт: в 1896 г. монастырь неожиданно стал

местом, где было основано фильмопроизводство в Российской империи – харьковский фотограф Альфред Федецкий снял здесь документальную ленту “Перенесение куряжской Божьей Матери в харьковский Покровский монастырь” [1].

Что же касается Спасо-Преображенского храма (по другим названиям Храм Преображения Господня, Старо-харьковская Преображенско-Куряжская церковь, Преображенский храм, Преображенская церковь, Соборный храм Преображения), то он был главным и крупнейшим храмом куряжского монастыря, построенным в 1762 г. на месте деревянной церкви на средства архимандрита Калязинского монастыря Варлаама Андриевского. Храм был крестообразный, размером 23,47 на 29,87 м. Кроме того, он имел 52 окна и 7 колоколов (5148,64; 1855,85; 648,24; 97,05; 31,53; 20,47 и 17,6 кг.) [2].

Необходимость считаться с тем, что центральная часть усадьбы колонии принадлежит другому собственнику, волновала Макаренко, очевидно, на протяжении всей его работы в Куряже. Разумеется, коллизия имела характер не только и не столько территориальный либо имущественный, сколько идеологический. Для Макаренко достаточно наглядным был контраст между атрибутами созданной им новой педагогики и религиозного учреждения, потому единым и логическим выходом из этого противостояния он считал устранение монастырского храма не только как действующего института, но и как сооружения. Можем предположить, что борьба вокруг указанного вопроса рассматривалась Макаренко как отдельное педагогическое средство в воспитательной системе колонии им. Горького, одна из форм движения коллектива. Недаром “церковный” вопрос звучит своеобразным рефреном на страницах 3-й части “Педагогической поэмы”. Напомним, в главе “Первый сноп” автор описует свои переговоры с церковным советом:

“...До поры до времени мы не начинали наступления против религии. Напротив, намечался даже некоторый контакт между идеалистическим и материалистическим мировоззрением. Церковный совет иногда заходил ко мне для

разрешения мелких погранвопросов. И однажды я не удержался и выразил некоторые свои чувства церковному совету:

– Знаете что, деды? Может быть вы выберетесь в ту церковь, что над этим самым... чудотворным источником, а? Там теперь все очищено, вам хорошо будет...

– Гражданин начальник, – сказал староста, – как же мы можем выбраться, если то не церковь, а часовня вовсе? Там и престола нет... А разве мы вам мешаем?

– Мне двор нужен. У нас повернуться негде. И обратите внимание, у нас все покрашено, побелено, в порядке, а ваш этот собор стоит ободранный, грязный... Вы выбирайтесь, а я собор этот в два счета раскидаю, через две недели цветник на том месте будет" [3].

Нерешенность проблемы иногда провоцировала более острые формы конфликта. В "Педагогической поэме" и особенно в письме к Г.С. Салько от 16 апреля 1928 г. А.С. Макаренко описывает случай, произошедший на тогдашнюю Пасху: "Меня, впрочем, стараются развлекать. Вчера, возвратившись с вокзала, застал в колонии настоящий фронт. Наши возмутились тем, что на колокольне целый день звонят, и потребовали прекращения этой музыки. Селяне отказались. Тогда звонарей повыкидали с колокольни и хорошо поколотили, а с колоколов сняли языки и спрятали. Верующие запрудили весь двор, а так как все они по случаю праздника были на взводе, то Вы можете представить, до какой степени экспансивности доходил общий тон переговоров. После Вашего отъезда я тоже был в довольно воинственном настроении, а поэтому к общему восторгу хлопцев с первого момента пошел в атаку:

– Что? Звонить? Служба Ваша окончилась? Ну и к чертовой матери со двора. Пьяные тут ходят, на ногах не стоят, звонить им нужно. Как маленькие! Дежурство! Чтоб через 5 минут никого во дворе не было.

Верующие покинули нашу территорию с матерной руганью и угрозами самим Петровским [...]

Хотя победа была уже на нашей стороне, но моральное самочувствие все же было у меня неважное, выходило так,

что мы обидели селян и, так сказать, сорвали политику рабоче-крестьянской власти. Но к вечеру наше моральное положение восстановилось: в колонию уже не пришли, а были привезены на подводах 8 (восемь) верующих, основательно попорченных при помощи ножей, дрекольев и кулаков. Двое из них были при смерти. Их сопровождали другие верующие, хотя и обладающие целой кожей, но определенно сдавшие под тяжестью впечатлений дня: религии, водки, кулаков. Колонисты встретили их довольно ехидно:

– Звонить уже не хотите?

Тем не менее занялись перевязкой и распределением граждан по больницам и покойницким.

К 9 вечера в колонии уже были: конный наряд милиции, автомобиль Угрозыска и собака-ищейка – целое торжество!" [4].

Еще в одном из первых проектов договора между Наркомпросом и Харьковскими окружными инспектурой наробраза (ОИНО) и комиссией помощи детям (ОКПД) о переводе колонии им. М. Горького в Куряж, составленному в марте 1926 г., говорилось: „Указанные три ведомства принимают все меры к закрытию и передаче в распоряжение Колонии, находящейся на территории Колонии церкви" [5]. Можно предположить, что автором этого требования был сам А.С. Макаренко, однако в конечный вариант документа данная фраза по неизвестным причинам не вошла. Будучи крайне недовольный этим, он даже в первом, отправленном с нового места письме Горькому (23 мая 1926 г.) сетует: "Мешают очень церкви, колокольни бывшего монастыря в самом центре нашей усадьбы. В главном храме совершаются служения, и мы представляем соединение двух стихий несоединяемых. Нужно много положить энергии, чтобы добиться сноса церкви." [6].

Позже, на июльском пленуме ОКПД, в своем докладе о работе колонии, А.С. Макаренко, вероятно, снова поднял этот вопрос, ибо пленум постановил: "Считать необходимым поддерживать ходатайство о переводе места совершения религиозных обрядов с большего помещения в меньшее" [7].

Впрочем нам не удалось найти документов, подтверждающих, что ОКПД стремился выполнить свое постановление. Напротив, когда 5 августа президиум окрпомдета отчитывался о выполнении постановлений по докладу Макаренко, вопрос о закрытии церкви даже не прозвучал [8].

Не получив реальной поддержки со стороны ОКПД, колония в октябре месяце того же 1926 г. составляет обращение в ВУЦИК с просьбой позволить закрыть, а потом совсем разобрать монастырскую церковь. В фондах Харьковского областного архива сохранился написанный рукой А.С. Макаренко оригинал этого документа. Приводим его полностью и с сохранением оригинальной орфографии:

До Президіума Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету
Загальних зборів колоністів
Трудколонії ім. М. Горького в Куряжі

Посеред нашого двору стоїть бувша монастирська церква. По неділям і по деяким буденним дням в цій церкві служиться, співає на всю колонію хор і пахтить ладан. Иноді до церкви привозять мерців, а по святам частенько в двір колонії влітають на тройках та на конях свадьби, майже завжди п'яні: де хто тут же біля церкви пьє самогон, кричить і співає, а наші хлопці стоять навкруги і дивляться.

Між хлопцями і церковниками не може бути ладу: у нас завжди єсть новенькі, а єсть і характери невитримані. Буває хто і вступить в суперечку, почне доводити, що бога нема. А другий не без гріха залізе на дзвинницю, почне дзвонити, або набьє кирпичу в церковний замок. Від цього виникають сварки і псуються відношення між нами і селянами.

Инакше і бути не може, бо ота церква займає увесь двір і хлопц[ям] після роботи ні пограти, ні побігати ніде: стоїть та церква усім на дорозі – кине хто м'яча, то він і летить у церковне вікно, то вже тепер у нас заборонено грати

у футбола. Нас же всіх 350 і нам трудно так повернутися, щоб ту церкву не зачипити.

Дякуючи тій церкві ми не хозяєва в своим дворі, через двір ходе хто хоче, а спитати не можна.

Таке становище виникає з того, що двом-трьом десяткам старих баб обов'язково треба молитись як раз у цій церкві, а не в иншій. Наша колонія предлагала відремонтувати добру кам'яну церкву під горою біля колонії, як[а] зовсім кріпка і здатна для двох трьох сот людей, але віруючи рішуче відмовились від такої нашої послуги.

Мы всі звертаємось до Президії ВУЦВК з клопотанням щоб оту церкву, що стоїть в нашому дворі було зачинено а потім і зовсім розібрано, бо колонія, зробила великі витрати на ремонти, побудувала нові будинки, збірається сидіти тут довго і зовсім важко нам жити рядом з церквою і неприятно [9].

Последующие документы демонстрируют путь решения вопроса: 22 октября ОИНО поддерживает ходатайство колонии перед президиумом окрисполкома (ОИК) [10]; 11 ноября ОИК поднимает этот вопрос перед НКВД [11]; 18 ноября НКВД отказывает в удовлетворении ходатайства, объясняя, что "указанная церковь обслуживает религиозные потребности достаточно многочисленной по количеству религиозной общины и что здание указанной церкви для функциональных потребностей колонии не необходимо" [12]; приблизительно 25 ноября ОИК доводит до сведения окринспектуры наробраза отказ НКВД и просит уведомить об этом горьковскую колонию [13].

Последним из известных нам документов по этому делу является акт июньского 1927 г. обследования колонии им. М. Горького комиссией Харьковского горсовета, где говорится как о ненормальном явлении нахождении церкви во дворе колонии и предлагается задействовать для решения проблемы президиум горсовета [14], а также протокол заседания пленума комиссии соцвоса горсовета от 12 августа 1927 года: "Имеющуюся в открытом виде на территории Монастырскую

церковь следовало бы закрыть, а для нужд населения религиозно-настроенных отвести, т.е. открыть в другом участке б. монастыря церковь” [15].

Позиция НКВД, отказавшего в ходатайстве горьковской колонии в пользу прихожан Спасо-Преображенской церкви может несколько проясниться с учетом некоторых предыдущих событий. За два года до “завоевания Куряжа” Макаренко, дважды, в марте и мае 1924 г., Харьковское епархиальное управление извещало Харьковский окрликвидком о том, “что в числе «пятидесятки» (церковного совета – А.Т.) Спасо-Преображенской церкви сл. Куряжа, представленной в Окрликвидком на предмет утверждения, больше половины подписавших договор «тихоновского» направления. Поэтому Харьковское Епархиальное Управление просит Харьковский Окрликвидком означенную пятидесятку не утвердить, так как в ближайшие дни будет представлена новая пятидесятка, состоящая исключительно из лиц, сочувствующих обновленческому движению” [16] .

“Тихоновцами”, как известно, в быту называли духовенство и верующих Российской православной церкви, преданных патриарху Тихону, который после 1917 г. не признал советской власти. Хотя тихоновское духовенство подвергалось преследованиям со стороны властей, численность его в Украине к середине 20-х гг. была около 6 тысяч человек [17]. Таким образом, через два месяца, 29 июня, новая “пятидесятка” действительно была избрана, чем община куряжской церкви доказала свою лояльность власти [18].

Однако ожесточенная борьба разных церковных течений, происходившая в то время по всей Украине и ареной которой был, очевидно, и Куряж на этом не закончилась. Неожиданно, в ноябре 1925 г. в отдел культов Харьковского окрисполкома церковный совет Преображенской церкви обратился с заявлением (языком оригинала): “выходим из Кононического подчинения всеукраинскому священному сеноду и входим в таковое подчинение намеснику Патриаршего престола в Москве Митрополиту Петру Крутицкому и его

Каноническому епископу Константину Сумскому” [19]. Такое решение церковного совета было едва ли не вызовом власти, поскольку Крутицкий (светское имя – Полянский Петр Федорович (1863–1937) являясь митрополитом Российской православной церкви, был и идейным наследником патриарха Тихона, приняв в 1925 г. патриаршие права по предсмертному завещанию последнего. “Обновленцы” во главе с Введенским пытались устранить Крутицкого от власти. И вскоре, всего лишь через месяц после упомянутого заявления Преображенской церкви, в декабре того же 1925 г., Крутицкий был арестован и выслан сначала в Суздаль, потом в ненецкое зимовье Хэ. В 1937 г., его, уже тяжело больного, расстреляли [20]. Принимая во внимание все сказанное, можно предположить, что отказывая горьковской колонии в пользу церковной общины, органы НКВД таким образом очевидно рассчитывали на политическую лояльность последней.

Что же касается приведенного здесь заявления горьковской колонии, то внимательно всматриваясь в его текст, можно сделать некоторые замечания. Фраза в документе, что “двом-трьом десяткам старих баб обов’язково треба молитись як раз у цій церкві, а не в иншій”, по нашему мнению, есть не что иное, как полемический прием. О количестве прихожан Преображенской церкви в определенной мере можно судить по ее доходам, сумма которых только за январь, февраль и март 1927 г. достигала 439 руб. [21]. Кроме того, макаренковский проект замены Преображенской церкви часовней был неприемлем для церковного совета еще и потому, что он хорошо понимал техническую невозможность разместить там всю церковную утварь. Вот далеко не полный перечень ее на тот момент: 3 иконостаса (один с 15 и два с 9 иконами), 3 алтаря с 30 иконами, облачений священников – 55, облачений архиерейских – 18, подрясников – 37, дьяконских стихарей – 63, жертвенников – 3, аналоев – 9, покрывал для аналоев – 10, столов – 4, лампад – 8, хоругвей – 4 и т. д. [22].

Кроме горьковской колонии религиозные сооружения, как правило, находились на территории тех интернатных

учреждений, базой для которых послужили монастырские подворья. Так, именно в это время (декабрь 1926 г.), с заявлением о разрешении перестроить помещение бывшей церкви под мастерские выступил Богодуховский детгородок. Как видим, перед богодуховским коллективом стояли несколько иные задачи в отношении церковного наследия [23].

Известно также, что именно со столкновения с религиозной общиной началась славная история другого известнейшего интернатного учреждения Харьковщины – Ахтырского детского городка. Его руководитель, М.Л. Довгополюк, однако, поступал более решительно. К чести А.С. Макаренко нужно заметить, что он в своей борьбе действовал исключительно административными методами, а не врывался в храм во время богослужения, не угрожал оружием священникам, не сбрасывал крест с купола собора, как делал это Довгополюк [24].

В конце концов Куряжский собор был закрыт всього лишь немногим более чем через год после увольнения А.С. Макаренко из колонии – на октябрьские праздники 1929 г. Потом продолжительное время он стоял пустым либо занятым каким-то хозяйственным имуществом. И лишь в конце 1930 г. был составлен план и смета на перестройку собора под колонистский клуб (70–75 тыс. руб.) [25].

Приведенные материалы прежде всего дают дополнительные данные к дискуссионным темам современного макаренковедения: “Макаренко и религия” и “Макаренко и церковь”. Но кроме того они представляют нам чрезвычайно интересное явление нашого недавнего прошлого – противостояние двух несомненно гуманистических начал: религиозного спасения человеческой души и физического спасения обездоленного и обреченного детства.

Литература

1.Довідник з історії України (А – Я) / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – 2-ге вид., доопр. і доповн. – К., 2001. – С. 387

2.См.: Там же; Государственный архив Харьковской области (далее – ГАХО). – Ф. Р–845. – Оп. 2. – Д. 893. – Л. 146; Д. 1007. – Л. 5.

3.Макаренко А.С. Педагогическая поэма / Сост., вступ. ст., примеч., коммент. С. Невская. – М.: ИТРК, 2003. – С. 592–593.

4.Ты научила меня плакать... (переписка А.С. Макаренко с женой. 1927–1939): В 2 т. / Сост. и коммент. Г. Хиллига и С. Невской. Введение Г. Хиллига. – Т. 1. – М., 1994. – С. 41–42.

5.Центральный государственный архив высших органов власти Украины. – Ф. 166. – Оп. 6. – Д. 1823. – Л. 42 об.

6.Переписка А.С. Макаренко с М. Горьким. Академическое издание / Под ред. Г. Хиллига, при участии С.С. Невской. – Marburg, 1990. – С. 32.

7.ГАХО. – Ф. Р–917. – Оп. 1. – Д. 27. – Л. 265–268.

8.Там же. – Л. 23–25.

9.Там же. – Ф. Р–845. – Оп. 2. – Д. 893. – Л. 37–37 об.

10. Там же. – Л. 34.

11. Там же. – Л. 35.

12. Там же. – Л. 36.

13. Там же. – Л. 33.

14. Там же. – Ф. Р–408. – Оп. 4. – Д. 171. – Л. 13–15 об.

15. Там же. – Ф. Р–917. – Оп. 1. – Д. 44. – Л. 22–22 об.

16. Там же. – Ф. Р–845. – Оп. 2. – Д. 893. – Л. 116.

17. Довідник..., С. 860.

18. ГАХО. – Ф. Р–845. – Оп. 2. – Д. 893. – Л. 111.

19. Там же. – Л. 75.

20. Сергеев А.Г. Светские и духовные властители Европы за 2000 лет. – М., 2003. – С. 742.

21. ГАХО. – Ф. Р–845. – Оп. 2. – Д. 893. – Л. 176.

22. Там же. – Л. 146.

23. Там же. – Оп. 3. – Д. 1032. – Л. 149.

24. См.: Hillig G. Verblaßte Gesichter, vergessene Menschen: 28 Porträts von “Freunden” und “Feinden” A.S. Makarenkos. – Bremen: Ed. Temmen, 1999. – S. 163–164.

25. ГАХО. – Ф. Р–858. – Оп. 1. – Д. 84. – Л. 192.

Геннадій Штан

Невідомий лист Д.П. Пильчикова до М.Д. Пильчикова (знайдений у Центральній науковій бібліотеці ХНУ імені В.Н. Каразіна)

У фондах ЦНБ Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна знайдено лист Д.П. Пильчикова, українського громадського і політичного діяча XIX ст., до його сина Миколи – людини, яка зіграла у майбутньому видатну роль у становленні фізики як у Харківському університеті, так і у Російській імперії в цілому. З великого творчого доробку останнього найменш відомою є саме епістолярна частина, що не є дивним: переважну більшість дослідників історії науки завжди цікавила у першу чергу саме історія розвитку ідей та відкриттів. У даному ж випадку спостерігався тісний духовний зв`язок двох неординарних особистостей, що справили великий вплив один на одного.

Дмитро Павлович Пильчиков (1821–1893 рр.) народився на Херсонщині. На початку 40-х років навчався на історико-філологічному факультеті Київського університету імені Святого Володимира. Скінчивши навчання, жив у Києві, де завів дружбу з М. Костомаровим, П. Кулішем, Т. Шевченком і В. Білозерським і пристав до їхнього товариства, що стало відомим під назвою Кирило-Мефодіївського братства. Пильчикову пощастило не потрапити під слідство в цій справі (організацію, як відомо, було викрито у березні 1847 р.) – значною мірою, можливо, завдяки тому, що автор доносу пропустив у тексті його ім'я [6]. У Полтаві, куди Пильчиков переїхав ще влітку 1846 р., він посів у Кадетському корпусі місце викладача історії, пізніше – політекономії і статистики.

У другій половині 50-х років, у часи громадського піднесення після поразки Росії в Кримській війні, Дмитро Павлович став ініціатором багатьох корисних справ у культурному житті Полтави. Так, він був активним членом

місцевої „Громади” [2, с. 155–157]. О. Кониський змалював симпатичну постать «громадця» Пильчикова в повісті «Юрій Горовенко» в образі Дмитра Пучки [4]. І в художній творчості, і в своїх спогадах Кониський показав його людиною «живою, чуткою до всього доброго, з душею поетичною, з глибоким переконанням українським, з широкими поглядами політичними» [6].

Національна свідомість «громадців» (а до товариства входили також Є. Милорадович, В. Лобода, брати В. і П. Трунови, В. Кулик та ін.) була досить високою і реалізувалася, насамперед, в їх ставленні до народної освіти, рідної школи і книжки. У березні 1862 року Дмитро Пильчиков і Віктор Лобода в листі до чернігівського етнографа С. Носа кликали гуртуватися в боротьбі за право України навчати своїх дітей рідною мовою і долучили до листа копію петиції до Петербурзького комітету грамотності. Вони просили міністра державних маєтностей зареєструвати підручники української мови для сільських шкіл. Даний крок їм теж було поставлено у вину, коли на початку 1863 року одного за одним висилали з Полтави «за распространение малорусской пропаганды».

Дмитро Пильчиков мав великий вплив на молодь, яку він свідомо гуртував навколо себе. Є відомості, що, вчителюючи в Херсоні, Дмитро Павлович мав вплив на молодого Івана Тобілевича [8, с. 17]. Відомим є факт, що Пильчиков улітку 1873 року доставив до Галичини гроші від Єлизавети Милорадович на організацію славнозвісного Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка, котре існує і досі. У Львові, в залі цього товариства, ще наприкінці минулого століття висіли портрети почесних його членів: Єлизавети Милорадович, Дмитра Пильчикова та Михайла Жученка [6].

У Полтаві ж у 1857 році у Дмитра Павловича народився син Микола. До чотирнадцяти років його освітою займався батько, що вчасно помітив допитливий розум й наполегливість у характері майбутнього вченого. Хлопець навчався у полтавській гімназії, а по закінченню (у 1876 році) вступив до

фізико-математичного факультету Харківського університету [8, с. 43].

Уже в гімназії Микола розпочав захоплено займатися експериментами у галузі техніки, фізики і хімії. Після завершення університетського курсу обдарованого юнака було залишено (у січні 1884 р.) асистентом на кафедрі фізики для підготовки до професорського звання [1, с. 11]. Його талант експериментатора і винахідника у цей час розвивається й міцніє: тільки за 1881–1887 роки він створив 18 наукових праць, винайшов дев'ять власних фізичних та фізико-хімічних приладів, з-поміж яких рефрактометр для рідин здобув визнання в Росії та за кордоном. У ці ж роки М.Д. Пильчиков провів досить важливу роботу: спеціально дослідив район магнітних аномалій у Курській губернії, відкрив нові пункти та встановив територіальні межі поширення аномалій. Ці досягнення молодого дослідника було відзначено срібною медаллю Російського географічного товариства [7]. На зібраному матеріалі Пильчиков захистив навесні 1888 р. у Петербурзькому університеті магістерську дисертацію, а у 1888–1889 рр., як тоді було за звичаєм, перебував у науковому відрядженні за кордоном, де працював у лабораторіях видатних французьких фізиків Г. Ліппмана (згодом Нобелівського лауреата), А. Корню, Н. Маскара. Тут він здійснив ряд важливих досліджень з електрохімії, виступав з доповідями на II Міжнародному конгресі електриків та I Міжнародному метеорологічному з'їзді. Його було обрано членом Французького фізичного товариства та Міжнародного товариства електриків [8].

Після повернення на батьківщину М.Д. Пильчиков стає професором Харківського університету, читає курси з фізики і метеорології та проводить дослідження з поляризації світла й атмосферної оптики. 1891 р. він заснував магнітно-метеорологічне відділення фізичного кабінету та університетську метеорологічну станцію. Зокрема, він обстоював потребу вивчення високих шарів атмосфери за допомогою спеціальних стратостатів і з цією метою запропонував конструкцію герметизованої кабіни — провісника

сучасних космічних скафандрів. З 1894 р. М.Д. Пильчиков працює професором фізики Новоросійського університету: саме тут після появи звісток про досліди В.К. Рентгена він першим в Україні й одним з перших у Росії здійснив вдалі експерименти з Х-променями, відкривши ряд ще незнаних їхніх властивостей. В Одесі М.Д. Пильчиков провів немало віртуозних експериментів і з радіозв'язком. Зокрема, він прийшов ще до одного видатного досягнення – винайдення способу керування різними механізмами й пристроями по радіо, а 5 квітня 1898 р. уперше продемонстрував це своє досягнення, почавши тим самим відлік подальшому розвитку радіотелемеханіки. У 1899–1900 рр. М.Д. Пильчиков заснував в Одесі перший в Росії за часом спорудження фізичний інститут при університеті, а також вимірювальну лабораторію — одну з найбагатших у тогочасних вищих навчальних закладах. 1902 року Пильчиков повернувся до Харкова, де очолив кафедру фізики та фізичну лабораторію у Технологічному інституті [8]. Він збудував першу в місті радіостанцію, де продовжив дослідження з радіозв'язку, зокрема створив модель радіокерованого протимінного захисту для військових кораблів, обладнав радіостанцію на автомобілі тощо. На цей час припадає й завершення його роботи над проблемою захисту радіопередач від перехоплення. Вчений сконструював для цього спеціальний пристрій („радіопротектор"), а також запропонував військовому міністерству свої розробки дистанційного наведення та підриву мін та торпед [3, с. 131–132].

У пам`яті студентів М.Д. Пильчиков завжди був ученим-новатором та прекрасним лектором [10, с. 97]. Саме внаслідок енергійних зусиль М.Д. Пильчикова фізична лабораторія Технологічного інституту перетворилася на найбагатшу і найкраще обладнану з-поміж інших вищих технічних закладів тогочасної Росії [9, с. 8]. Він мріяв перетворити її на фізичний інститут, сам навіть спланував триповерховий лабораторний корпус для нього. Однак, цим планам не судилося здійснитися: М.Д. Пильчиков 19 травня 1908 р. пострілом у серце обірвав своє життя. Загадка цієї трагічної та досить загадкової смерті

й досі залишається нерозкритою: можливо, вона є пов`язаною з його дослідженням з воєнно-морської тематики.

Творчу спадщину вченого склали близько 100 праць, понад 25 оригінальних приладів та установок, кілька нових експериментальних методів досліджень. Окрім того, у 1913 р. книжкове зібрання М.Д. Пильчикова (понад 6 тисяч томів) було передано бібліотеці Харківського університету. Окрім літератури з власне його спеціалізації (фізика, математика, метеорологія й ін.), до неї входили книги російською, українською та іноземними мовами з філософії, історії, соціології, мистецтва, а також художня література, рукописи, ноти, листи [5, с. 43].

Лист, текст якого приведено нижче, знайдено у книзі Ф. Араго „Биографии знаменитых астрономов, физиков и геометров" (СПб., 1859), яку Д.П. Пильчиков подарував синові по закінченню гімназії. У тексті згадуються нещастя, що спіткали їх: очевидно, мова йде про переслідування, яких батько й син Пильчикови зазнали у зв`язку з їхньою належністю до таємного політичного гуртка „Унія", що діяв у Полтаві влітку 1874 р. і був викритий жандармами. Другий документ, який знайдено наприкінці книги, є додатком, зробленим Дмитром Павловичем до основного тексту. Подаючи до друку дані матеріали, ми зберегли лексико-семантичні та граматичні особливості мови автора згідно з правописом того часу.

Документ 1

Николаю Дмитриевичу Пильчикову

Мой милый сын! Твоё прекрасное детство, твои безукоризненные школьные годы закончены. Перед тобой даль будущего и свободная деятельность... Я долго обдумывал, чем подарить тебя по случаю окончания тобой курса гимназии. Зная твои наклонности, полагаю, что не ошибся, если избрал для подарка книгу, в которой знаменитейший учёный нашего столетия изобразил жизнь и деятельность своих предшественников по науке. Будущее человека составляется из комбинаций его личных усилий и стечения благоприятных обстоятельств и закрыто от нас тайною; итак, поручая это будущее твоей счастливой звезде и не питая горделивых надежд, я думаю, не будет нескромным для любящего отцовского сердца выразить пожелания: чтобы великие образы этих мирных воителей знания, этих безупречных завоевателей в безграничных областях ума человеческого сделались для тебя идеалами, чтобы почтенные тени этих бессмертных мертвецов подкрепляли тебя в трудностях жизни и науки и оберегали от недостойных уклонений. Этим пожеланием заключаю мою воспитательную роль относительно тебя; но, расставаясь с нею, чувствую себя обязанным поблагодарить тебя за чистые радости, которые ты доставил мне как милое дитя, как умный юноша и наилучший из сыновей. С того времени когда ты начал сознавать себя и до настоящей минуты ты был моим вернейшим другом и, несмотря на твои юношеские годы, могу сказать – опорою, твоими заботами в моих несчастьях ты давно заплатил за заботы о твоём детстве. Соединяя нежные чувства молодости с благоразумием более зрелого возраста, ты дал мне больше: ты дал мне ничем не заменимое удовольствие чувствовать себя счастливым отцом. Мой милый сын! Мы дружно перенесли с тобой много несчастий, прерывавших тихий труд твоего воспитания: мы испытали клеветы и незаслуженные оскорбления, смущавшие твоё неиспорченное сердце. Не будем жаловаться на них; может быть, они научили тебя переносить

несчастия и стоять выше клеветы и оскорблений. Нося в души образы благороднейших представителей человеческого достоинства, можно забыть оскорблённых нас. Забудем их. Будь же счастлив, мой добрый сын, прости за ошибки и прими дружелюбно эту книгу на память от любящего тебя отца.

Полтава Д. Пильчиков.
1876 года 19 мая.

Документ 2

В этой книге автором по неизвестной причине пропущены биографии весьма замечательных деятелей точных наук. Для полноты исторического очерка и для справки перечислю их имена:

Из древних, кроме начинателей, как Фалес, Пифагор и другие, у которых точные науки ещё не выделялись из философии вообще, пропущены: Евклид, Архимед и Диофант, из которых первый положил начала низшей геометрии, второй – механике, а третий – алгебре.

В XVII столетии пропущены: изобретатель гидравлического пресса Паскаль и Жак-Бернулли, – оба великие геометры, расширившие пределы высшей математики, а также замечательный физик Торричелли.

В XVIII веке пропущены замечательные математики Даланберг и Эйлер и гениальный Лагранж – творец аналитической механики, а также физики: великий гражданин Америки Франклин – исследователь электричества и изобретатель громоотвода и Гальвани – исследователь физических явлений, носящих его имя.

В XVIII же веке, рядом с изобретателем паровой машины Ваттом, могли бы быть поставлены Аркрайт, изобретатель прядильной машины, и Жакар, изобретатель ткацкого станка, – изобретения, произведшего громадный переворот в мануфактурной промышленности.

Что касается XIX столетия, то имён учёных и изобретателей так многочисленно и деятельность столь многообразна, что их биографии могли бы быть предметом особого большого сочинения. В настоящее время описания их жизни и деятельности можно найти в журнальных статьях «Конверсиционег» – лексиконах и иных сборниках

Література

1) Бавер В.І. Микола Дмитрович Пильчиков / В.І. Бавер, В.О. Каменєва. – К. : Техніка, 1964. – 66 с.

2) Дудко В. Полтавська громада початку 1860-х років у листах Дмитра Пильчикова до Василя Білозерського / В. Дудко // Київська старовина. – 1998. – № 2. – С. 155–178.

3) Дятлов Ю. Доля унікального проекту українського вченого / Ю. Дятлов // Пам`ять століть. – 2003. – № 4. – С. 128–134.

4) Кониський О.Я. Юрій Городенко : хроніка з смутного часу / О. Я. Кониський // Оповідання. Повість. Поетичні твори / О.Я. Кониський ; упоряд. і приміт. М.Л. Гончарука ; вступ. слово М.Є. Сиваченка. – К., 1990. – С. 402–510.

5) Очерки истории вузовских библиотек г. Харкова / под общ.ред. В. И. Астаховой. – Х., 2001. – 528 с.

6) Пильчиков Дмитро Павлович [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://histpol.narod.ru/person/pers–16/pers16–067.htm. – Загол. з екрану.

7) Пильчиков Микола Дмитрович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrcenter.com/Library/read.asp?id=1896&read=true. – Загол. з екрану.

8) Плачинда В.П. Микола Дмитрович Пильчиков (1857–1908) / В. П. Плачинда. – К. : Наукова думка, 1983. – 199 с.

9) Роговский Е.А. Профессор Н.Д. Пыльчиков и его труды / Е.А. Роговский. – Х. : „Печатное дело”, 1913. – 29 с.

10) Рябченко С.М. До питань становлення фізики в Україні (лекція у ІФ НАНУ 16 травня 2007 р.) / С.М. Рябченко // Український фізичний журнал. – 2008. – Т. 4., № 1. – С. 93–112.

Юлія Селевич

Фонд Харківської духовної консисторії: аналіз масових джерел (за матеріалами ДАХО)

Консисторія була головним колегіальним органом управління єпархії, яка мала також надзвичайно широкий спектр управлінських та судових повноважень. Харківська духовна консисторія (далі – ХДК) була заснована в 1800 р. на підставі указу Синоду від 16 жовтня 1799 р. як апарат Слобідсько-Українського єпископа. З 1836 р. мала назву Духовна консисторія єпископа Харківського і Охтирського. Вона виконувала функції уряду при архієреї і за своїм складом була "установою змішаного, тобто державно-церковного характеру". Це виявлялося, зокрема, в тому, що Харківська духовна консисторія, підпорядковуючись духовному начальству, широко використовувала працю світських чиновників і базувала свою діяльність не лише на церковному праві, розпорядженнях Синоду і архієрея, але й на імператорських указах та загальнодержавному законодавстві. Все це наближало консисторію до статусу інших присутніх місць Харківської губернії. За час існування (в 1918 р. вона була реорганізована в Єпархіальну раду, а потім ліквідована) в її архівному фонді відклалося близько 90 тисяч справ.

Фонд сформувався завдяки розгалуженій системі діловодства в єпархії, що охопила всі органи єпархіального управління, починаючи з вищих та закінчуючи найнижчими повітовими владними інституціями, до компетенції яких належало дане питання. У складі фонду є журнали засідань консисторії, річні звіти й відомості про стан єпархії, церков та монастирів, про прибутки і видатки церковних сум по єпархії, будівництво церков, описи майна харківських соборів, документи про особовий склад духівництва, послужні та нагородні списки священослужителів, клірові відомості,

метричні та сповідальні книги, відомості про розкольників, сектантів та інше.

Дослідження будь-яких джерел з фондів консисторій на Слобожанщині комплексно ніколи не проводилось. Тож не випадково, що проблема не відображена, навіть епізодично, у фундаментальних узагальнюючих працях з історії України та історії церкви. Більш того, до недавніх часів були майже відсутні будь-які публікації в періодиці, що торкалися б цих питань.

Ми не ставили на меті нашої праці систематичне вивчення масових джерел ХДК. У даній статті ми вирішили за необхідне лише окреслити основні групи масових джерел, що відклалися в консисторії, приділяючи головну увагу формалізованим джерелам.

У фонді ХДК представлені всі групи масових джерел, які виділяє більшість сучасних джерелознавців. Першу групу утворюють так звані формалізовані джерела. До них ми можемо віднести документи консисторії, що мають стандартні розроблені форми – формуляри. Саме на їх матеріалі до цього часу створено більшість баз даних. До них ми можемо віднести переписи, метричні книги, сповідальні книги та інші. Формуляр джерела – це майже готова база даних. Але, як показує досвід, навіть джерела з чіткою структурою потребують стандартизації із-за пропусків та перекручувань даних тощо. У результаті база даних уявляє собою багатотабличні конструкції із закодованими ознаками об'єктів.

Наступну групу масових джерел складають документи, які хоча і не мають розробленої форми, але описують стандартні форми та положення, відносять до напівформалізованих джерел.

Це – характеристики, послужні та нагородні списки священиків, скарги тощо. До цієї ж групи можна віднести відомості Слобідсько-Української єпархії про священослужителів та їх дітей, що збереглися в архіві у великій кількості. Відзначимо, що масові джерела саме такого типу переважають у фонді ХДК.

Масові джерела різних груп, що відклалися в ХДК, займають значне місце серед всіх документів фонду, і введення їх до наукового обігу має велике значення в зв'язку з розвитком квантитативної історії та удосконалюванням методів історичних досліджень.

Всебічна характеристика основних формалізованих джерел фонду – сповідальних та метричних книг, дає можливість оцінити їх науковий потенціал і намітити подальші перспективи їх вивчення. Авторка вважає за необхідне, вказати і на нормативну базу що регламентувала створення цих документів і контроль щодо їх правильного укладання з боку держави, що ще раз підкреслює їх значення.

Наказ Синоду від 7 березня 1722 р. зобов'язував усіх парафіян „бути на сповіді та причасті, починаючи з 7 років, у свого священика". Якщо ж парафіянин не був вдома більше року, він мав сповідатися в іншого священика, там, де тимчасово проживав, але обов'язково повинен був пред'явити в церкву за місцем проживання довідку про те, що в цей період сповідувався [1]. За виконанням цього закону суворо стежила не лише церква, а й місцева влада. Облік сповідання православного населення в Російській імперії повністю був налагоджений наприкінці 30-х років XVIII ст. 16 квітня 1737 р. уряд прийняв указ, який зобов'язував усе православне населення щорічно сповідатися і причащатися. У зв'язку з цим по всій країні священики повинні були укладати поіменні сповідальні книги єдиного зразку, в які вписували все населення, включаючи і немовлят [2].

Важливість значення такого церковного обліку полягала в тому, що він містив досить точні дані про чисельність міського та сільського православного населення, а також його соціальну структуру, оскільки в 1737 – 1842 рр. представники семи основних соціальних прошарків, не рахуючи розкольників, у сповідальні книги записувалися окремо: „духовні" – протопопи, попи, дяки, дячки, пономарі, псаломщики, ктитори; „військові" – генерали, офіцери, рядові солдати, українські козаки; „приказні" – секретарі, протоколісти, перекладачі,

канцеляристи, писарі, копіїсти, реєстратори; „різночинці” – прикажчики, монастирські служителі, наймані робітники, майстри, сторожі, ковалі, ямщики, панські, козацькі, селянські слуги; „посадські” – купці, ремісники, міщани; „дворові” – двірня шляхетського чину та інших чинів; „поселяни” – селяни і бобилі.

У 1843–1860 рр. сповідальні книги фіксували шість станових груп, а починаючи з 1861 р. – п'ять: духовні, військові, статські, міські стани і селяни. Окрім того, тут були дані про наявність церков і парафіяльних дворів.

Сповідальні книги служать також підкріпленням доказу шлюбів, у випадках, якщо з приводу подібних записів у метричних книгах виникають різні сумніви, чи якщо шлюб в них взагалі не був зареєстрований.

До середини XIX ст. ці книги могли служити цінним статистичним матеріалом, як і ревізькі казки. Значення їх дещо зменшилося у зв'язку з початком діяльності губернських статистичних правлінь. Та відміна кріпацтва знову збільшила значення цих документів. У сповідальних книгах тієї пори можна знайти найточніші дані про зміни у соціальному складі сільського населення тієї доби, зростання або зменшення кількості дворових, виникнення нових соціальних станів та соціальних груп на селі. Після 1872 р. значення цих книг дещо зменшилося, у зв'язку з виникненням нових форм обліку і реєстрації населення. У земствах і державних установах сповідальний облік дає дослідникам досить точні дані про чисельність сільського та міського населення того часу. За умов, коли перепис населення у Лівобережній і Слобідській Україні проводився нерегулярно, а дані тих із них, що зазначалися, досить епізодичні і неповні, – сповідальні книги є цінним джерелом для вивчення соціального складу населення сіл і міст України XVIII – XIX ст.

Поіменні сповідальні книги є також важливим джерелом з історії демографії міст і сіл Харківської губернії та України взагалі, і тому давно привернули до себе увагу дослідників. Так, ще у 1905 р. журнал „ Киевская старина” оприлюднив дані

церковної статистики за 1780 р. по єпархіях, що знаходилися на території України [3].

Церковний облік православного населення почав здійснюватися ще наприкінці першої чверті XVIII ст., хоча постанова про заведення метрик зустрічається ще на Великому Московському соборі 1666 –1667 рр. і це було підтверджено Петром Великим. Їх одноманітна форма була затверджена 22 листопада 1837р.

Введення метричних книг передбачалося Духовним Регламентом 1722 р. Фактично це означало державну реєстрацію актів громадянського стану (народження, шлюбу та смерті, точніше, відповідні церковні обряди – хрещення, вінчання, похоронна відправа).

За своїм змістом метричні книги поділяються на три частини: 1) про народжених; 2) про тих, хто уклав шлюб; 3) про померлих. У першу частину метричної книги записувались також особи, що приєдналися до православ'я з розколу, різних інших християнських віросповідань, іудейської, магометанської та язичницької віри.

Структура тексту в кожній з частин метричної книги має свої особливості. У зв'язку з цим можна виділити елементи, притаманні записам усіх трьох частин: 1) антропонімічні дані (прізвище, ім'я, по-батькові); 2) географічна атрибуція та соціальний статус, об'єднані у формулярі поняттям «звання»; 3) конфесійна приналежність.

Ще на початку 40-х років XIX ст. перепис населення, що підпорядковувалося духовному відомству, здійснювався у формі ревізьких казок. Цей вид перепису населення, який, до речі, державними органами проводився в іншій формі, містить всеохоплюючу інформацію не лише про самих священнослужителів, але й всіх членів їх родини, незалежно від статі [4]. Певна інформація з природнього руху населення міститься також в метричних екстрактах та нарядах з відомостями про народжених та тих, що взяли шлюб [5]. Відрізняючись дещо за формою, вони містили майже ідентичну

інформацію, що, і, наприклад, метричні книги та інші документи з цього тематичного блоку.

Духовна консисторія чи духовне правління, кожне за своїм відомством, повинні були виготовляти на початку року з аркушів, отриманих з Московської Синодальної друкарні, особливі для кожної частини метричних книг, зошити зі шнуром та скрепою. Ці зошити видавалися по одному на кожну церкву, а не окремо на кожного священика, і повинні були зберігатися в церкві.

Метричні книги щомісячно засвідчувалися місцевим причтом. У першому місяці наступного року надсилалися до консисторії чи духовного правління, де оправлялися і передавалися на зберігання до консисторського архіву. (Зазначимо, що в кожній церкві метричні книги вели в двох екземплярах, один з яких після закінчення року передавали до консисторії, а інший, постійно зберігався в церкві). В архіві метричні книги зберігалися окремо за кожний рік, по містах та повітах. Саме на їх основі складалися відомості по єпархії, що надходили до Синоду, де вони узагальнювалися. Дані церковного обліку доповнювалися кліровими відомостями, що містили списки парафіян, із зазначенням статі, віку, станової належності та інформацію щодо виконання церковних обрядів (сповіді та причастя).

За неправильне заповнення метричних книг священики зазнавали догани чи грошової пені. Кількаразові зауваження щодо неправильного заповнення книг каралися усуненням з посади священика та призначенням на місце причетника. За підробку записів в актах смерті, народження тощо, як в книгах, так і в засвідчених копіях, винуватому загрожувало позбавлення всіх прав та станів і заслання до Сибіру.

Вірогідність цього виду перепису населення у деяких дослідників викликає сумніви. Так, І. Миронова, вивчаючи ревізькі казки, як історичне джерело, зазначає, що облік населення за допомогою метричних книг, сприяв різного роду прорахункам: записи про народження, насправді, були записами про хрещення, мертвонароджені та померлі до хрещення діти,

не потрапляли до обліку. До обліку смертності не входили померлі в армії та флоті [6]. Проте автор приєднується до думки В.Кабузана, який досліджував достовірність метричних книг як історичного джерела, і схильний вважати, що для джерел, навіть XIX ст., іноді є достатнім, коли вони відбивають загальну тенденцію процесів, що аналізуються. І, в цілому, можна дійти висновків, що матеріали метричних книг залишаються єдиним надійним джерелом для визначення кількості, складу і руху населення [7].

Побіжний аналіз джерел фонду ХДК свідчить про велику інформативність усього комплексу згаданих документів, більшість з яких ще чекають на своїх дослідників. Введення проаналізованих джерел до наукового обігу сприятиме об'єктивному висвітленню взаємовідносин між церквою та парафіянами, по-новому змусить подивитися на церковний облік населення, який іноді вважають не досить достовірним. Також дослідження сповідальних та метричних книг дає можливість застосовувати до них методи історичної інформатики та кліометрії, що дозволяє не лише доповнити, скоректувати, а й іноді змінити традиційні уяви про них.

Джерела та література

1. ПСЗ. – Изд. 1-е.– СПб., 1830.– Т.6.– №3914, 3963.

2. ПСЗ – Т.10.– №7226.

3. Статистические сведения о церквах и православном населении русской части Малороссии в 1780 г. // Киевская старина.– 1905.– №10. – С.7–8.

4. ДАХО, ф.40, оп. 21, спр.574.

5. ДАХО, ф.40, оп. 41, спр.990; оп. 14, спр.845; оп. 41, спр.1439.

6. Миронова И. А. Источниковедение истории СССР XIX– нач.XX вв. –М., 1975.– С. 44.

7. Бойко А.В. Південна Україна останньої чверті XVIII ст. Аналіз джерел. – К., 2000. – С. 38–39.

Тетяна Осіпова

Практика з «архівознавства» як форма творчої співпраці з архівною установою

У 2008 році для студентів 4 курсу українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка зі спеціальності «Українська мова і література. Редагування освітніх видань» було впроваджено навчальну дисципліну «Архівознавство». Курс базується на знаннях з історії, правознавства, філософії, культурології, українознавства, української ділової мови (документознавства), історичної граматики української мови, старослов'янської та церковнослов'янської мови, літературознавства, латинської мови.

Завданнями навчальної дисципліни є ознайомлення студентів з історією, проблемами та перспективами архівної справи в Україні; вивчення понять і визначень, що належать до власне архівної справи та застосовуються у видавничій справі як технологічні ключі; ознайомлення з основними засадами організації роботи архівів, класифікацією архівних документів, технологіями забезпечення збереженості документів, основами науково-дослідної та методичної роботи архівних установ; формування навичок користування архівними документами та використання знань архівної справи у майбутній професійній діяльності; підвищення інтересу до архівознавчих досліджень.

З метою реалізації зазначених завдань використовуються як традиційні, так й інноваційні методики. Використання інноваційних технологій, як відомо, допомагає змінити звичну для студента ситуацію навчання, характер його діяльності і змушує студента від пасивного спостерігача стати активним учасником навчального процесу. Перебуваючи у інтерактивному просторі, студент змушений самостійно мислити, сумніватися, розв'язувати певні завдання і проблеми.

Практичні заняття, що передбачені навчальною програмою курсу, надають можливість застосовувати різні

форми роботи – від індивідуальної, групової (робота в малих групах) до колективної (команда або група в цілому). Так, на практичних заняттях студенти можуть отримувати індивідуальні картки з тестами, працювати у малих групах з копіями архівних документів з метою їх описання, встановлення змісту, визначення спеціальних реквізитів тощо. Як груповий, застосовується метод «Круглого столу», зокрема навчальна зустріч із фахівцями архівної справи.

У 2008 і 2009 роках такі зустрічі були організовані на базі Державного архіву Харківської області за сприяння директора ДАХО Л.М. Момот та адміністрації університету. Студентам була надана можливість познайомитись із специфікою діяльності архіву, структурою архівної установи, різновидами архівних документів, особливостями та умовами їх зберігання і реставрації, організацією архівної справи в цілому.

Начальник відділу організації та координації архівної справи О.С. Гнезділо сприяла організації практичних занять у читальній залі ДАХО. З метою набуття професійних навичок, передбачених майбутньою спеціальністю, адміністрацією ДАХО студентам було запропоновано взяти участь у підготовці до видання, зокрема у редагуванні текстів, історично-довідкового буклету про перлину паркової архітектури Харківщини – Шарівський парк, відбудова і реставрація якого відбувається під патронатом Харківської облдержадміністрації. Майбутні редактори мали нагоду попрацювати з архівними документами 18–19 ст., зокрема з документами колишніх власників Шарівського помістя Л. Кеніга та П. Ольховського.

Студентам було поставлене завдання звірити підготовлені до друку тексти з оригіналами на предмет відповідності змісту, стилю, відтворення реквізитів і коментарів. У процесі роботи співробітники архіву надавали необхідні консультації, залучались до спільної роботи у разі виникнення труднощів. Студенти активно працювали, виявляли приклади професійної уважності. Співробітники архіву відзначили високу фахову підготовку, що виявилась у мовній компетенції студентів, та

зацікавленість роботою, що, на наш погляд, було вмотивовано перспективою практичної роботи.

Отже, активність, творчість, неординарність, результативність є значущим підґрунтям інноваційних технологій, а занурення у професійну сферу діяльності, залучення до продуктивної праці стимулює у студентів інтерес до майбутньої професії.

Ольга Гнезділо

Хроніка архівного життя

9 липня 2009 року на місцевому телеканалі АТВК у студії «Майдан свободи» у прямому ефірі відбувся брифінг для журналістів харківських ЗМІ. На запитання журналістів відповіла директор ДАХО Момот Л.М. Мова йшла про роботу архіву та, зокрема, виявлення документів щодо історії заснування та розвитку с. Шарівка Богодухівського району та Шарівського палацо-паркового комплексу.

13 липня 2009 року начальник відділу кадрової роботи та діловодного забезпечення ДАХО Харченко Н.М., у рамках проходження музейно-архівної практики студентів 2 курсу історичного факультету ХНУ ім. В.Н. Каразіна, провела екскурсію та прочитала лекцію про історію та діяльність Державного архіву Харківської області.

14 **липня 2009 року** директор ДАХО Момот Л.М. та завідувач відділу реставрації та виготовлення копій Король Н.В. надали інтерв'ю журналістам місцевого телеканалу «Фаворит» про оцифровування архівних документів та використання цифрових копій. Того ж дня сюжет вийшов в ефір.

15 липня 2009 року на сайті ДАХО розміщена on-line виставка та перелік документів про с. Шарівку та Шарівську садибу Богодухівського району Харківської області.

17 липня 2009 року директор ДАХО Момот Л.М. надала інтерв'ю журналістам місцевого телевізійного каналу «7 канал» про співпрацю архіву та Церковно-історичного музею Харківської єпархії, вивчення та використання документів Харківської духовної консисторії, які зберігаються в архіві. Сюжет вийшов в ефір 17 липня 2009 року в новинах.

20 липня 2009 року директор ДАХО Момот Л.М. надала інтерв'ю журналістам Харківського обласного радіо про продовження роботи з вивчення та прийому документів про Голодомор 1932–1933рр. на Харківщині.

21 липня 2009 року журналістами Харківського обласного телебачення спільно з директором архіву Момот Л.М., завідувачем відділу виготовлення копій та реставрації документів Король Н.В., співробітниками читального залу архіву підготовлено сюжет про роботу зі створення цифрових копій документів генеалогічного характеру та використання їх користувачами у читальних залах архіву. Сюжет вийшов в ефір на телеканалі ОТБ.

25 липня 2009 року директор архіву Момот Л.М. надала інтерв'ю журналісту газети «Главное» про історію, діяльність держархіву області та склад його документів, яке опубліковано в вищезазначеній газеті, № 30–31 (110–111) під назвою «Его Величество архив».

8 серпня 2009 року з метою ознайомлення громадськості з архівними документами, пов'язаними з Українським визвольним рухом, подіями Української революції 1917–1921 рр. начальником відділу Харченко Н.М. підготовлено статтю «Забуте ім'я козацького роду» про полковника армії УНР М. Гоголя-Яновського, яку опубліковано в газеті «Главное», № 32 (112).

13 серпня 2009 року на харківських телеканалах «Фора» та «АТВК» директор ДАХО Момот Л.М. взяла участь у програмі «Віддзеркалення». Передача присвячена історії та діяльності архіву, його минулому і сьогоденню.

14 серпня 2009 року відбулася спільна прес-конференція голови Харківської облдержадміністрації Арсена Авакова та начальника СБУ в Харківській області Андрія Мухатаєва, в якій взяла участь директор ДАХО Людмила Момот. Тема прес-конференції була присвячена ознайомленню громадськості з розсекреченими документами, пов'язаними з Голодомором 1932–1933 рр. в Україні.

У ході розслідування кримінальної справи № 475 за фактом вчинення геноциду в Україні у 1932–1933 роках, яка була порушена Головним слідчим Управління Служби безпеки України 22 травня поточного року за ч.1 ст.442 Кримінального кодексу України, слідчо-оперативною

групою Управління СБ України в Харківській області знайдені документи, що свідчать про масштаби цієї трагедії на Харківщині. Вказані документи стосуються роботи у 1929–1934 роках Харківського судово-медичного моргу. Вони зберігаються в архіві Харківського обласного бюро судово-медичної експертизи. Це книги записів судово-медичних досліджень, реєстрації трупів, річні статистичні звіти, ділове листування.

Під час заходу йшлося про можливість, після завершення розслідування кримінальної справи, передачі виявлених документів до архіву області.

17 серпня 2009 року на засіданні Постійної комісії з питань культури, історичної спадщини, духовних та національних меншин Харківської обласної Ради з інформацією щодо стану забезпечення розвитку архівної справи в області у 2009 році виступив заступник директора ДАХО Підкопаєв О.С.

21 серпня 2009 року у приміщенні читального залу ДАХО (просп. Московський, 7) відкрилася виставка: «Етапи становлення Української козацької держави (за документами архівних установ України)».

Того ж дня в Держархіві області проведено 2 ознайомчі екскурсії для студентів 2 курсу спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського.

22 серпня 2009 року з метою ознайомлення громадськості з історією становлення державної символіки України начальником відділу Чернявською Т.В. підготовлена інформація до Дня Державного Прапора України «Від прапора національного до прапора державного», яка використана журналістом газети «Главное» при підготовці статті вищезазначеної тематики. Стаття опублікована в газеті, № 34 (114).

З 3 до 30 серпня 2008 року у ДАХО проходили практику 7 студентів 3 курсу за спеціальністю «Документознавство та інформаційна діяльність» Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського.

У серпні 2009 року вийшли з друку 2 нових спільних видання ДАХО та Харківського музею приватної садиби – буклети: «Печенеги. Немного истории...» та «Малыжино, Мерло Богодуховского уезда Харьковской губернии».

5 вересня 2009 року у харківській газеті «Главное», № 36 (116) опубліковано статтю провідного спеціаліста відділу інформації та використання документів ДАХО Кожедуб Ю.А. «Харківщина при Скоропадському. Нащадок роду Гоголів та фундатор українського війська».

9 вересня 2009 року у читальному залі Держархіву області відкрилася виставка документів «Провісники свободи, державності і демократії. Народному руху України – 20 років».

10 вересня 2009 року на веб-сайті ДАХО розміщено перелік та документи з виставки «До Дня партизанської слави».

11 вересня 2009 року відбулося відкриття у читальному залі ДАХО виставки «Вірменська діаспора у Харкові».

14 вересня 2009 року начальник відділу організації та координації архівної справи ДАХО Гнезділо О.С. взяла участь у телепередачі на харківському телеканалі «Фора», присвяченій

відзначенню Дня програміста. У сюжеті йшлося про впровадження ІТ-технологій у Державному архіві Харківської області.

15 вересня 2009 року у читальних залах ДАХО відкрилися виставки: «О.П. Довженко і Харків (за матеріалами місцевих газет)» та «П.А. Грабовський – український поет, публіцист, демократ».

17–18 вересня 2009 року у Державному архіві Харківської області проводився семінар за участю начальників архівних відділів райдержадміністрацій та міських рад області. На семінарі розглядалися питання щодо організації роботи місцевих архівних установ з перевірки наявності документів, надання платних послуг, роботи ЕК архівних відділів та ін. На семінарі відбулася презентація чергового випуску інформаційного видання ДАХО «Харківський архівіст» № 1, 2009 р.

Перед учасниками семінару виступає начальник відділу Гнезділо О.С.

Учасники семінару – начальники архівних відділів РДА та міськрад області.

30 вересня 2009 року в газеті «Слобідський край», № 113–114 опубліковано статтю заступника директора ДАХО Юдіної Л.М. «Таке солодке слово «Свобода!» (Нариси до історії селянського повстанського руху на Харківщині у 20-х роках XX ст.).

На конференції в ХНУ ім. В.Н. Каразіна з доповіддю виступає начальник відділу Гнезділо О.С.

2 жовтня 2009 року начальник відділу організації та координації архівної справи Гнезділо О.С. та провідний методист ДАХО Сафонова О.В. взяли участь у роботі Другої науково-практичної конференції молодих вчених «Слобожанщина і її культурна спадщина», яка відбулася у Харківському національному університеті ім. В.Н. Каразіна.

3 жовтня 2009 року працівники ДАХО були на екскурсії у дендропарку Краснокутського району Харківської області. Під час поїздки архівісти відвідали також пам'ятник архітектури – садибно-парковий комплекс «Наталіївка».

Архівісти на відпочинку у Краснокутському дендропарку.

З 19 по 27 жовтня 2009 року у Держархіві Харківської області відбувся семінар з підвищення кваліфікації працівників діловодних архівних та експертних служб підприємств, установ і організацій Харкова. В рамках семінару слухачі одержали теоретичні знання та практичні навички роботи з архівними документами.

Організатори семінару –спеціалісти ДАХО та слухачі.

20 жовтня 2009 року у ході візиту до України віце-президент Парламентської асамблеї Ради Європи (ПА РЄ) пан Мевлют Чавушоглу з метою зібрання інформації про Голодомор 1932–1933 років в Україні для підготовки доповіді ПА РЄ на тему: «Необхідність міжнародного засудження Голодомору в Україні в 1932–1933 рр. – 75-а річниця масового голоду на території колишнього СРСР» працював у м. Харків.

У Харкові віце-президент ПА РЄ зустрівся з головою обласної державної адміністрації Арсеном Аваковим, начальником управління СБУ в Харківській області Андрієм Мухатаєвим, першим заступником голови обласної ради Миколою Титовим.

Арсен Аваков висловив слова щирої подяки Парламентській асамблеї Ради Європи за те, що вона знаходить час для вивчення цієї страшної сторінки в історії України.

Також А. Аваков звернув увагу віце-президента ПА РЄ, що на Харківщині питанню вивчення фактів Голодомору 1932–1933 років надається особлива увага.

Великий обсяг інформації про факти Голодомору на Харківщині представник ПА РЄ отримав на зустрічі

з науковцями і краєзнавцями Харкова та області, які досліджують тему Голодомору, свідками Голодомору та представниками неурядових організацій: доктором історичних наук, професором Білоцерківським В.Я., головним редактором інтернет-порталу «Голодомор 1932–1933 рр. Харківська область» Лапчинською Н.В., директором ДАХО Момот Л.М., директором Валківського краєзнавчого музею Поліщук Т.В., завідувачкою Харківського тому серії «Реабілітовані історією» Ровчак Л.Б. та засновником Харківської організації Народного руху України Пасічником В.М. Усі вони є членами обласної редколегії та авторського колективу «Національної Книги пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Харківська область».

Того ж дня віце-президент ПА РЄ М. Човушоглу відвідав Державний архів Харківської області, де йому директором Момот Л.М. були надані для ознайомлення понад 100 архівних справ, що містять виявлені останнім часом документи про

З документами держархіву області ознайомлюється віце-президент ПА РЄ М. Човушоглу (крайній зліва), у центрі –заступник начальника управління ОДА Петренко Л.М., далі, справа – Лапчинська Н.В. Розповідає директор ДАХО Момот Л.М.

Голодомор 1932–1933 років на Харківщині та ксерокопії окремих документів.

24 жовтня 2009 року до відзначення 70-х роковин від початку Другої світової війни на сторінках місцевої газети «Главное», № 43 (123) опубліковано статтю заступника директора ДАХО Юдіної Л.М. «Роки поневолення» (про долі харків'ян, депортованих на примусові роботи до Німеччини у роки Другої світової війни).

11 листопада 2009 року на базі Державного архіву Харківської області було проведено спільний захід ДАХО та ЦДНТА України за темою: «Розв'язання актуальних питань при роботі з НТД в умовах сучасного державного архіву. В обговоренні даної теми взяли участь працівники обох архівів.

19 листопада 2009 року у ході перебування у Харкові латиської делегації до Держархіву області завітала директор Латиської академічної бібліотеки Вента Коцере та директор

Під час зустрічі: директор Центру краєзнавства Куделко С.М., начальник відділу ДАХО Гнезділо О.С., директор Латиської академічної бібліотеки Коцере Вента, директор ДАХО Момот Л.М. (зліва направо).

Центру краєзнавства Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна Сергій Куделко.

У рамках зустрічі йшлося про підготовку спільного проекту з виявлення архівних документів про латиську діаспору Харківщини. Архівісти ознайомили гостей з виявленими документами даної тематики.

20 листопада 2009 року У Державному архіві Харківської області пройшла читацька конференція з питань вивчення документів, пов'язаних із політичними репресіями та голодоморами в Україні.

Участь у конференції взяли постійні дослідники документів фондів архіву: доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна Калініченко В.В., вчитель історії Богуславської ЗОШ Борівського району Ісаєв О.Я., директор Валківського районного краєзнавчого музею Поліщук Т.В., члени авторського колективу Харківського тому серії «Реабілітовані історією», дослідники Голодомору Лапчинська Н.В., Ровчак Л.Б., Шуйський І.В. та ін. Вони розповіли про свої

Читацька конференція в ДАХО.

останні наукові доробки, в яких широко використані документи архіву як джерело біографічних та історико-правових досліджень.

Велику зацікавленість учасників викликала виставка: «Харків: трагічні сторінки Голодомору 1932–1933 років»,

Одноденна виставка архівних документів в читальному залі ДАХО.

підготовлена працівниками архіву, та презентація книги Віталія Сосницького «Операция «Кулаки». Книги судеб: 80 лет спустя...».

У свою чергу працівники архіву Чернявська Т.В., Михасенко Л.О., Пантелєєва Л.Є. інформували дослідників про роботу архіву з виявлення, інформаційного обслуговування та використання документів, що містять відомості про Голодомор 1932 – 1933 років, про створення реєстру фондів меморіального характеру, нові надходження документів про Голодомор тощо.

24 листопада 2009 року у прес –центрі «Майдан свободи» у рамках телемарафону «Дзвони пам'яті» відбувся «круглий стіл» з дослідниками Голодомору, на якому були представлені виявлені архівні документи про Голодомор. В обговоренні взяли участь директор Державного архіву Харківської області Момот Л.М., завідувачка Редакційно-видавничої групи Харківського тому серії «Реабілітовані історією» Ровчак Л.Б. та головний редактор інтернет-порталу «Голодомор 1932–1933 років. Харківська область» Лапчинська Н.В.

27 листопада 2009 року відбулося розширене засідання колегії ДАХО за участю заступника керівника апарату облдержадміністрації Вдовиченка І.М. та начальника Управління державної служби України в Харківській області Миха О.В. На колегії розглядалися питання про стан виконання антикорупційного законодавства, виконавської дисципліни, організації роботи з кадровим резервом, роботи зі зверненнями громадян, забезпечення збереженості документів; виконання заходів щодо дотримання правил охорони праці та пожежної безпеки у Держархіві області та ін.

27 листопада 2009 року у читальному залі ДАХО з нагоди відзначення 20-ї річниці Українського добровільного культурно-просвітницького правозахисного товариства «Меморіал» ім. В.Стуса для архівістів прочитала лекцію активний учасник створення цього товариства Лапчинська Н.В.

30 листопада 2009 року у держархіві області розпочалася виробнича практика студентів 3 курсу Харківської державної академії культури за спеціальністю «Документознавство та інформаційна діяльність».

10 грудня 2009 року на виконання наказу Держкомархіву України від 23.10.2009 №180 «Про участь державних архівних установ у відзначенні у 2009 році 65-ї річниці створення Української Головної Визвольної Ради» для працівників ДАХО, студентів, які проходили практику в архіві та дослідників, що працювали у читальних залах архіву, доктором історичних наук, професором, завідуючим кафедри історії України Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна

Директори держархівів областей вітають директора ЦДНТАУ Семенова Є.В. з 40-річчям архіву.

Під час урочистих заходів: заступник голови Держкому України Прись Т.П. та керівництво, працівники ДАХО, колеги – архівісти з Бєлгорода.

Директори держархівів України на урочистому засіданні. Зліва направо: Момот Л.М. (ДАХО), Гурбова Л.В. (Держархів в Автономній Республіці Крим), Кируська Н.В. (ДАДО), Білоус Г.П. (ДАПО) та Слободянюк П.Я. (ДАХМО).

Калініченко В.В. прочитана лекція з історії створення та діяльності Української Головної Визвольної Ради.

15 грудня 2009 року керівництво і працівники ДАХО взяли участь в Урочистому засіданні з нагоди 40-річчя від дня створення ЦДНТА України, яке відбулося в Музеї історії Харківської національної академії міського господарства. Від імені колективу держархіву області ювілярів привітала директор архіву Момот Л.М.

Того ж дня працівники держархіву області взяли участь у роботі круглого столу „Збереження культурної спадщини в інформаційному суспільстві. Слово архівістів", який проходив у Харківському національному університеті ім. В.Н. Каразіна, де з доповідями виступили: Іванська Т.В. „Більше уваги забезпеченню збереженості документів", Михасенко Л.О. „Проблеми формування та комплектування національного архівного фонду України на сучасному етапі розвитку країни" та

Учасники круглого столу – начальники відділів ДАХО, Пантелєєва Л.Є., Михасенко Л.О. (зліва направо).

Під час роботи круглого столу: директор ЦДНТАУ Семенов Є.В., заступник голови Держкомархіву Прись Т.П., доктор історичних наук, декан історичного факультету ХНУ ім. В.Н. Каразіна – Посохов С.І. (зліва направо).

Гнезділо О.С. „Підготовка спільних виставкових проектів Держархіву Харківської області з Центральним державним науково-технічним архівом України, музеями та бібліотеками”.

У роботі круглого столу взяли участь: заступник голови Державного комітету архівів України Прись Т.П., керівники центральних державних архівів України, Державного архіву в Автономній республіці Крим, держархівів областей України, директор Білоруського державного архіву науково-технічної документації та заступник директора Державного архіву Бєлгородської області, а також науковці ВНЗ Харкова.

19 грудня 2009 року керівництво і працівники Державного архіву Харківської області привітали з ювілеєм (70-ти річчям від дня народження) колишнього директора архіву, заслуженого працівника культури України Резнікову В.В., яка присвятила 43 роки своєї діяльності розвитку архівної справи на Харківщині.

Ювіляр (у центрі) разом з друзями та колегами.

24 грудня 2009 року начальник відділу організації та координації архівної справи ДАХО Гнезділо О.С. виступила на засіданні вченої ради кафедри історіографії, джерелознавства та археології історичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна з доповіддю про стан виконання плану співробітництва ДАХО та зазначеної кафедри університету у 2009 році.

Того ж дня з нагоди відзначення Дня працівників архівних установ у Музеї історії ХНУ ім. В.Н. Каразіна відбулася презентація спільної виставки Держархіву Харківської області та Музею університету, присвяченої першим рокам діяльності Харківського університету: “Сторінки історії Харківського університету за архівними документами та музейними колекціями”.

Мая Макарова , Юлія Гунько

Перелік основних ювілейних та пам'ятних дат, пов'язаних із Харківщиною, на перше півріччя 2010 року

1640 р.	Засноване м. Зміїв
1780 р.	Місто Харків становиться центром Харківського намісництва
1820 р.	Народився Харитоненко Іван Герасимович, відомий цукрозаводчик, меценат
1835 р.	Слобідсько-Українська губернія перейменована у Харківську губернію
1835 р.	Народився Алчевський Олексій Кирилович, український гірничозаводчик, власник Харківського торгового банку, меценат
1840 р.	Народилася Раєвська-Іванова Марія Дмитрівна, український живописець і педагог
1870 р.	Відкрито харківський завод « Червоний Жовтень « (раніше – Харківський чавуноливарний завод)
1880 р.	Створено Харківський історичний архів
1895 р.	Засновано Харківський зоопарк
1910 р.	У м. Харків розпочала роботу станція швидкої допомоги
1920 р.	У м. Харків створено Музей Слобідської України ім. Г. Сковороди (Харківський історичний музей)
1925 р.	Побудований стадіон «Металіст»
1930 р.	Закінчено спорудження Харківського аеропорту
1930 р.	Побудована трамвайна лінія, що з'єднала міський парк ім. О. М. Горького з Лісопарком
1940 р.	Відкрита дитяча залізниця «Мала Південна»

Січень

4 січня 1885 р.	Народився Крамов Олександр Григорович, актор, режисер, театральний педагог, у 1933–1951 рр. – головний режисер і художній керівник Харківського драматичного театру ім. О.С. Пушкіна
8 січня 1865 р.	Народився Туган-Барановський Михайло Іванович, відомий економіст, історик, громадський діяч
25 січня 1865 р.	Народився Микола Боголюбов, російський оперний режисер, у 1924 році здійснив у м. Харків першу постановку опери «Тарас Бульба» М. Лисенка
25 січня 1930 р.	Народився Алфьоров Ігор Олександрович, в 1965–1975 рр. – головний архітектор м. Харків
27 січня 1790 р.	Народився Гулак-Артемовський Петро Петрович, український письменник, педагог, ректор Харківського університету в 1841–1849 рр.
28 січня 1935 р.	Народився Попеску Теодор Костянтинович, український артист балету, соліст (з 1963 р.) Харківського театру опери та балету
29 січня 1805 р.	Засновано Харківський університет, перший вищий навчальний заклад на Слобожанщині
30 січня 1930 р.	Народився Марк Кармінський, композитор

Лютий

2 лютого 1765 р.	Народився Осиповський Тимофій Федорович, відомий математик, філософ, ректор Харківського університету (1813–1820 рр.)
6 лютого 1925 р.	У Харкові вийшов перший номер піонерської газети « На зміну» (з 1943 р. – «Зірка»)

18 лютого 1900 р.	Народилась Петрусенко Оксана Андріївна, українська оперна співачка, народна артистка УРСР
21 лютого 1915 р.	Народився Ліфшиць Євген Михайлович, фізик-теоретик, академік АН СРСР, у 1933–1938 рр. працював у Фізико-технічному інституті АН УРСР у Харкові
24 лютого 1925 р.	Народилася Попова Любов Василівна, українська співачка, народна артистка УРСР, в 1948–1980 рр. солістка Харківського театру опери та балету

Березень

1 березня 1845 р.	Відкрита 1-а фельдшерська школа у м. Харків на «Сабуровій дачі» (з 1953 року медичне училище № 1)
5 березня 1880 р.	Народився Бернштейн Сергій Натанович, вчений-математик, академік АН СРСР і АН УРСР, засновник кафедри прикладної математики і науково-дослідного інституту математики у Харківському університеті
6 березня 1920 р.	Засновано Харківський інститут мікробіології та імунології (раніше – Харківський бактеріологічний інститут)
11 березня 1900 року	Народився Козловський Іван Семенович, видатний співак, народний артист СРСР, в 1924 році – соліст Харківського театру опери та балету
19 березня 1895 року	Народився Максим Рильський, видатний український поет, академік, перекладач кращих творів світової літератури
24 березня 1935 року	У Харкові відкрито пам'ятник Т.Г.Шевченку

Квітень

4 квітня 1935 року	Народилася Астахова Валентина Іларіонівна, директор Народної української академії, професор
15 квітня 1930 року	На території Університетського саду розпочалося будівництво Будинку проектів, якому з 1950 року розміщується Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна
17 квітня 1895 року	Народився Хвостенко-Хвостов Олександр Веніамінович, видатний український художник театру, графік, народний художник УССР, професор Харківського художнього інституту
17 квітня 1930 року	Засновано Харківський Національний аерокосмічний університет (раніше Харківський авіаційний інститут)
17 квітня 1930 року	Засновано Харківський державний технічний університет будівництва і архітектури (раніше Харківський інженерно-будівельний інститут)
21 квітня 1910 року	Народився Нахабін Володимир Михайлович, український композитор, педагог, диригент, заслужений діяч мистецтв УССР
23 квітня 1920 року	Народився Тютюнник Григорій Михайлович, український письменник

Травень

1 травня 1900 року	Відбулася Харківська маївка, перша в Україні і Росії політична демонстрація робітників
2 травня 1935 року	Відкрито клуб «Харчовик» у м. Харків
3 травня 1845 року	Народився Мечников Ілля Ілліч, видатний біолог, один з основоположників ембріології, імунології і мікробіології
9 травня 1945 року	65-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років

20 травня 1905 року	Народився Мороз Михайло Якимович, український письменник
22 травня 1840 року	народився Кропивницький Марко Лукич, український драматург, актор, режисер

Червень

4 червня 1895 року	Народився Яловий Михайло Омелянович (псевдонім Юліан Шпола), український радянський письменник
6 червня 1885 року	Народився Михайло Венедиктович Микишін, український співак, педагог
6 червня 1910 року	Народився Карпенко Георгій Володимирович, український радянський вчений у галузі фізико-хімічної механіки матеріалів. академік АН УРСР, заслужений діяч науки і техніки УРСР.
12 червня 1920 року	У Харкові відкрито Перший державний театр для дітей
24 червня 1910 року	Народився Нехода Іван Іванович, український поет
27 червня 1910 року	Народився Батицький Павло Федорович, радянський військовий діяч, Маршал Радянського Союзу, Герой Радянського Союзу

Вітання з професійним святом

Государственному архиву Харьковской области
с благодарностью посвящается

Удивительный дом на проспекте Московском...
Притяжение особое – в виде неброском
И в ступенях старинных, узорах чугунных,
В тишине... Как звучат в ней души моей струны!

Здесь на полках и ярусах – километры ли, мили? –
В бесконечной шеренге столетья застыли,
Здесь спрессованы временем опыт и вера,
И страданий людских безграничная мера.

Я страниц твоих вечных осторожно касаюсь –
Размышляю, люблю, ненавижу и каюсь...
И за это тебе благодарна, неброский
Удивительный дом на проспекте Московском!

В.П. Лебедева*

* Лебедєва Вікторія Павлівна – журналіст, постійна відвідувачка читального залу ДАХО.

Відомості про авторів

Алєксєєнко Анна Олександрівна **–** начальник відділу використання інформації документів Центрального державного науково-технічного архіву України

Баннікова Тетяна Георгіївна **–** головний спеціаліст Архівного відділу Харківської міської ради

Гнезділо Ольга Сергіївна – начальник відділу організації та координації архівної справи Держархіву Харківської області

Горінова Катерина Олександрівна **–** архівіст 1-ї категорії відділу формування НАФ та діловодства Держархіву Харківської області

Гунько Юлія Павлівна – головний спеціаліст відділу інформації та використання документів Державного архіву Харківської області

Зайцев Борис Петрович – к.і.н., доцент Харківського національного університету ім.В.Н. Каразіна

Іванська Тетяна Володимирівна – начальник відділу забезпечення збереженості документів Державного архіву Харківської області

Коптєва Ольга Сергіївна **–** провідний спеціаліст відділу організації та координації архівної справи Державного архіву Харківської області

Куделко Сергій Михайлович **–** к.і.н., директор Центру краєзнавства ХНУ імені В.Н. Каразіна

Макарова Майя Миколаївна – головний спеціаліст відділу інформації та використання документів Державного архіву Харківської області

Мигаль Борис Кирилович – д.і.н., професор Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна

Момот Людмила Михайлівна – директор Державного архіву Харківської області

Осіпова Тетяна Федорівна – викладач курсу архівознавства Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Селевич Юлія Леонідівна – пошукач історичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Ткаченко Андрій Володимирович – к.пед. н., докторант Полтавського педагогічного університету імені В.Г. Короленка, секретар Міжнародної макаренківської асоціації

Штан Геннадій Валерійович – к. і. н, співробітник науково-бібліографічного відділу Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.

Юдіна Лариса Миколаївна – к.і.н., заступник директора Держархіву Харківської області

Харківський архівіст: Науково-інформаційний вісник. – Х., 2009. – Вип.2. – 122 с.

Черговий випуск «Харківського архівіста» містить публікації з історії, теорії та практики архівної справи, діловодства та краєзнавства.

Для архівістів, студентів-істориків, наукових співробітників, усіх, хто цікавиться архівознавством, діловодством та історією рідного краю.

Підписано до друку Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Petersburg.
Ум. друк. Наклад прим.

Надруковано в типографії ФОП Білєтченко В.В.
Тираж 200 прим.

Передрук матеріалів допускається
тільки з дозволу редакції вісника.

Думка автора статей може не співпадати з думкою редколегії.
Матеріали не повертаються та не рецензуються.